

KUBBEALTI

AKADEMİ MECMUASI

Sâmiha AYVERDİ

Kemal Yurdakul AREN

Sait BAŞER

Hayri BİLECİK

Âmiran Kurtkan BİLGİSEVEN

Mehmet DEMİRCİ

Mustafa FAYDA

Kâzım OKSAY

Sadri SARPTIR

Mustafa TAHRALI

W. Van WİGGEN

YIL : 17

Temmuz 1988

Sayı : 3

AKADEMİ MECMUASI

Yıl: **18**

Temmuz 1988

Sayı: **3**

KUBBEALTI AKADEMİ MECMÜASI, üç ayda bir çıkar,
akademik mecmûadır.

Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı adına sâhibi
İlhan AYVERDİ

Yazı İşleri Müdürü :
Sait BAŞER

Fiyatı 1500 TL., 1988 yılı abone bedeli 6000 TL. dir. Dış ülkelerden bazıların abone bedelleri ise, posta ücretleri dâhil; Almanya için : 25 Alman Markı; A.B.D. için : 10 A.B.D. Doları; Fransa için : 70 Fransız Frangı; İngiltere için : 8 Sterlin ve Suudi Arabistan için de : 30 S. Arabistan Riyali'dir. (*Abonelerin değişen adreslerini bildirmeleri ricâ olunur*). İlan ve reklâm, *millî kültürümüze hizmet eden müesseseler'den alınır*.

Adres : Yeniçeriler Caddesi, Nu. 43, Çarşıkapı - İstanbul
P. K. 107 Bâyezid Tel : 522 95 17

BASILDIĞI YER : ÖZAL MATBAASI — İstanbul

Mecmûamızda basılan yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.

İÇİNDEKİLER

Kible ve Kiblesizler	Sâmiha Ayverdi	5
Kible	Hayri Bilecik	8
Kible'nin Kâbe'ye Tahvili	Prof. Dr. Mustafa Fayda	12
Bir Yeniden Doğuş (Şiir)	Doç. Dr. Mustafa Tahralı	16
Merkez Efendi'nin Tasavvufi Yönü	Doç. Dr. Mehmet Demirci	21
Çocuklarınız Geri Zekâlı Değildir	Kemal Yurdakul Aren	29
Eğitimle İlgili Milli Hedeflerimiz ve Eğitim Stratejimiz	Prof. Dr. Âmiran K. Bilgiseven	38
Muhâfazakârlık, Liberalizm	Sadri Sarptır	51
Bir Sergi	KUBBEALTI	65
Vakfiyeleri Onaylayan Kadı Mühürleri Sergisi'nin Açış Konuşması	Devlet Bakanı Kâzım Oksay	66
Kadı Mühürleri veyâ Adâletin Mevkiini Tâyin Etmek	Sait Başer	69
Hat San'atımız	W. Van Wigger	76

Kubbealtı Akademi Mecmûası, 4.10.1976 da Milli Eğitim Bakanlığı tarafından alınan karar mûcibince 8.11.1976 târihli Tebliğler Dergisi'nde, 660-10290 sayı ve 11664 genelge numarasıyla tavsiye edilmiştir.

KIBLE VE KIBLESİZLER

Sâmiha AYVERDİ

Eski zaman insanının bir âmentüsü vardı. Kibleleri ve inançları hemen hemen müşterekti. Vaktâ ki kiblesizler devri revaç buldu, kütleler de o zaman ne tarafa döneceklerini bilemez oldu. Daha doğrusu âmentüsünü kaybetmekle teveccüh edeceği bir mukaddesi kalmadığından, **kendi kendine tapmaya** başladı. Böylece de, cemiyet içinde bir curcunadır kopar oldu. Öyle ki kimi şöhrete tapıyor, kimi başını varlığın ve dirliğin eşğine koyuyor, kimine kadın, kimine evlâd mâbud oluyor, kimi câh ve ikbâle taparak büyüklük şehveti ile yere göğe sığamaz hâle geliyordu. Tıpkı atın idrârı üstüne düşmüş saman çöpündeki sineğin kendini deryâlarda zannetmesi gibi ikbâl-perestliğin pis kokulu artığı içinde deryâ kaptanı edâsı ile ayak bastığı yeri bir saltanat **merkezi** sanarak, tâcına tahtına tapan hükümdarlar gurûru ile etrâfını da, saman çözü üstünde otururken okyanuslar gibi gördüğü at bevlîne dâvet ediyor.

Eski insanın âmentüsünde kütleleri birbirine lehimleyen, böylece de müşterek değerlere ve yekpâre bir nizâma götüren **rehber fikir**, insanoğlunu ruh asâletine ve mânevî zenginliğe sürüklemekte idi. Bu arınmadan mahrum olanlar için ise, kovanın içinde ölen arıyı unlayıp tefessühüne mâni olunmasını emreden arıbeyi gibi kiblesizleri itibardan düşüren rehber düşünce de, kütleyi hizâyâ çağırmakta bulunuyordu. Burada ölen arıyı unlayarak kokusunu kovana sıçratmaktan alıkoyan arıbeyinin arıtıcı muâmelesini görmek gerek.

Kasabalının biri her sene şehre inerek dost edindiği kim-
senin evine misâfir olur ve bir hafta on gün kalarak yer içer,
evinin ve tarlasının senelik ihtiyaçlarını tedârik ettikten sonra
kasabaya gidermiş.

Yedi sene süren bu misâfirlikler esnâsında da her gidiş
gelişinde şehirli dostunu kasabasına dâvet eyler, çoluğu çocuğu
ile gelip tebdil-i hava etmeleri için ısrar eder dururmuş.

Zamânın pâdişâhının çevresinde vazifeli olan şehirli dost
ise hükümdar nezdindeki işini askıya alarak bu dâvetlere
icâbet etmek istemezmiş. Ama son gelişindeki ısrârına çocukla-
rının da gitmek husûsunda gösterdikleri arzû inzıam edince
yollara düşmüşler.

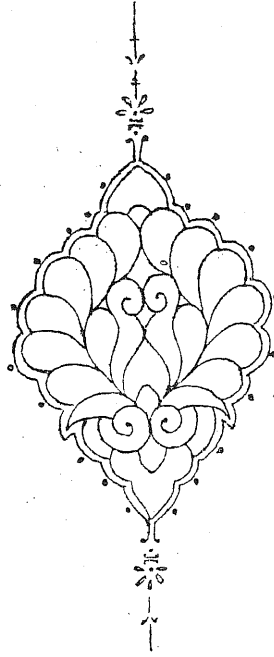
Kasabalı'nın evini bulmak güç olmamış. Kapıyı çalıp gel-
diklerini haber verdiklerinde Kasabalı: «Siz de kimsiniz? Be-
nim şehirli dostum falan yok, gidin işinize,» diye bağırmağa
başlamış. Bu beklenmedik cevap karşısında şaşırıp kalan Şehir-
li: «Hele aşağı in, kapıyı aç da yüzümüzü gör, elbette o za-
man tanırısın,» demiş. Kapıyı açan Kasabalı, gene tecâhül den
gelerek: «Sizi tanımıyorum. Nerden geldiyseniz oraya gidin,»
diye üstelik misâfirlere çıkışmaya başlamış. Ancak akşam vak-
ti ortada kalakalan çoluk çocuğun perişanlığı ile Şehirli, Ka-
sabalı'ya yalvarmaya başlayınca adam: «Bak,» demiş. «Karşıda-
ki tarlada bir bağ kulübesi bulunuyor. Götür çocukları orda
yatsınlar. Sen de şu tüfeği al ve sabaha kadar bekle. Şayet
yaban domuzu tarladan içeri girecek olursa hemen vur,» em-
rini vermiş.

Çâresiz kalan Şehirli ister istemez teklifi kabul ederek ço-
cuklarını samanların üzerine yatırmış. Kendisi de elde tüfek
nöbet beklemeye başlamış. O sırada hava da bozarak yağmur
çiseler olunca, gecenin karanlığı büsbütün artmış. Ama her-
şeye rağmen, tarlanın sınırını gözleyen Şehirli, bir yaban do-
muzunun içeri girdiğini görerek ateş edince, onları pencere-
sinden tâkip eden Kasabalı'nın: «Ne yaptın be adam, ne yap-
tın. O vurduğun domuz değil, eşeğimin sıpası idi,» demesiyle,
Şehirli'nin: «Ey nankör arkadaş, bunca yıllık dostlarını gün
ışığında tanımazlıktan geldin de, yağmurlu ve kapkaranlık
gecede, eşeğinin sıpasını nasıl tanıdın?» diye sitem etmesi üze-

rine Kasabalı: «Ben onu yelinden bile tanırım!» cevâbını vermiş.

★
★ ★

Âmentüsü olan Şehirli'ye mukâbil, gerçeklere kör olan Kasabalı'nın kendi nefsi sıpasına zarar gelince gözlerinin görür olması, **kıblesiz** adamın kendi kendisine tapışının şeytânî ve nefsânî bir görünüşü değil de ya nedir?

K I B L E

Hayri BİLECİK

Bir hedefe ulaşmak, ona yönelmekle olur. Bunun içindir ki Tevhid'i bütün insanlığa tek hedef olarak gösteren İslâm, aynı zamanda onun kiblesini, yönünü de tâyin etmiştir.

Önceleri müslümanlar, Peygamberimizle birlikte Kâbe'ye karşı namaz kılarlarken, daha sonra bir süre Kudüs'deki Mescid-i Aksâ'ya (Beytü'l-Makdis) yöneldiler. Ancak hepsinin gönlünde Kâbe'nin hasreti vardı.

Nihâyet Hicret'in ikinci yılında : «(Ey Muhammed) yüzünü göğe çevirip durduğunu görüyoruz. Şimdi seni hoşnûd olacağın bir Kible'ye döndüreceğiz. Artık (namazda) yüzünü Mescid-i Harâm tarafına (Kâbe semtine) çevir. (Ey mü'minler) siz de nerede olursanız olun, yüzlerinizi o yana döndürün...»¹ emrini veren Cenâb-ı Hak, Peygamberimizle birlikte kendisine gönül verenleri özledikleri kibleye kavuşturuyordu.

★
★ ★

Arapçada yön, teveccüh edilen nesne veya bir nesneye yönelme hâli gibi mânâlara gelen kible; bu âyet-i kerime ile, dinimizde Kâbe'yi de içine alan Mescid-i Harâm yönüne isim olmuştur. Ayrıca, namazda teveccüh ettiğimiz mekâna, yâni Kâbe'ye de kible denir.²

1 Bakara : 144

2 Müt. Âsım Ef., Kâmus Trc., Kible Maddesi

Ancak bizim inancımızda **kible vâsita, iman gâyesidir**. Nitekim değişmez kiblemizi tâyin ve tesbit eden Cenâb-ı Hak : «... (Habibim) hâlâ üstünde durageldiğin (Kâbe'yi tekrar) kible yapmamız, Peygambere (Sana) uyanları, ayağının iki öçesi üzerinde geri döneceklerden (Mürted ve münâfıklardan) ayırt etmek içindir...»³ buyurmuş ve bu hakikati en açık şekilde ortaya koymuştur.

Hicret'in ikinci yılından bu yana, Kâbe'ye yönelerek namaz kılan renkleri, dilleri birbirinden farklı milyonlarca müslüman, Cenâb-ı Hakk'ın nazargâhı olan gönülleriyle bu mübârek makamda buluşup birleşerek **vahdete** ulaşırlar.

İşte bu mânâsıyla Kâbe, bir **mekândan ziyâde idrâklerin zirvesindeki tevhid inancını temsil eden mübârek bir makam**-dır. Ve bunun içindir ki biz, Allah huzûrunda kılınan namazda Yaradan'a yönelişin müşahhas hâle geldiği bu yüce makâma **Beytullah** (Allah'ın evi) demiş ve onu bir tevhid âbidesi olarak görmüşüz.

Şâir Münip, kible-nümâ (pusula) ibresinin fizikî titreyişine bu muhteşem mânâyı sebep olarak göstermiş ve :

**Fikretmededir heybetini Beyt-i Hudâ'nın
Beyhûde midir titreddiği kible-nümânın**

diyerek, Hüsn-i Ta'lîl san'atının en güzel örneklerinden birini vermiştir.

Bu durumda **Kible**; bizim için sâdece bir yön veya yöneldiğimiz bir mekân değil, **birlik şuûru içinde Allah'a teveccühümüzün** en güzel ifâdesidir, diyebiliriz.

Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de de : «Nereye dönerseniz, Allah'ın yüzü (Kiblesi) **oradadır**.» buyurulmuş olması, bunun en açık delili değil midir?⁴

*
* *

Zâhiren müşahhas bir makam olan Kâbe'den birlik hâlinde Cenâb-ı Hakk'a teveccüh, demek olan Kible'nin diğer bir mânâsı da : «**Biz ona (insana) şah damarından daha yakınız.**»⁵

3 Bakara : 143

4 Bakara : 115

5 Kâf : 16

âyet-i kerimesi mücibince, bir kimsenin kendi mânâsına dönüp özünde hissettiği Rabbine yönelişidir.

Molla Câmi bir beytinde :

Kâbe bünyâd-ı Halil-i Âzerest
Dil, nazargâh-ı Celil-i Ekberest

«Kâbe, Âzer'in oğlu Halil (İbrâhim A.S.)'ın yapısı, gönül ise Cenâb-ı Hakk'ın nazargâhıdır.» diyor ve Yaradan'ına yönelmek isteyen insana en kısa ve en doğru yolu gösteriyor. Aynı mânâ :

Gönül Çalab'ın tahtı
Gönüle Çalab baktı
İki cihan badbahtı
Kim gönül yıkar ise

diyen Yûnus Emre'nin dilinde belki de en veciz ifâdesini bulmuştur.

İşte biz, bu anlayışla Cenâb-ı Hakk'ın nazargâhı olan gönüle de Kâbe demiş ve iki cihan bedbahtı olmamak için, gönül sâhiplerini baş tâcı etmişiz. Etmişiz ama; gönül dediğimiz makâmın da ancak kendi özünde Rabbi ile biliş tutanlarda bulunabileceğinin idrâkinde olmuşuz.

Kâbe'nin içinde namaz kılana her yönün kible olması gibi, kendi gönül kâbelerine yönelme seviyesine erişmiş bu yüce insanların da, zâhiren nereye dönerlerse dönsünler, teveccühleri Hakk'adır ve Hak'ladır.

Her an huzûr-ı ilâhîde bulundukları için, Kible tâyininde pusulaya ihtiyaç duymayan ve Seyyid Vehbî'ye :

Müstağnî-i irşâd olur erbâb-ı hakikat
Sükkân-ı Harem n'eyler imiş kible-nümâyı

dedirten hakikat erbâbı bunlar olsa gerek...

Bu durumda, pusula ile dahî kiblesini zor bulan beşer için Hakk'a teveccüh etmenin yegâne yolu; bir hakikat erbâbının gönlüne yönelmekten başka ne olabilir!..

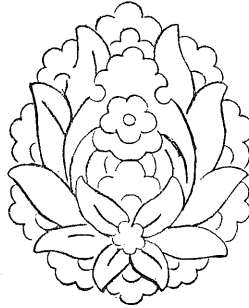
Aksi hâlde, bu nasipten mahrum kalan insanoğlu, sık sık benlik ve ihtiraslarının câzibesine kapılıp bozuluveren bir pu-

sula ile şaşmaz bir istikâmet tâyin edemeyecek ve er geç «Be-şer şaşar.» hükmünce kıblesini şaşıracaktır.

Böylesine kıblesini şaşırıp Hak'tan uzaklaşanların ve ilmi-ne, varlığına, şöhretine, şehvetine tapar hâle gelmiş kıblesizlerin hızla çoğaldığı bir cemiyette, birlik ve berâberlikten söz edilebilir mi!..

Dinimizde cemâatle namaz kılmanın çok faziletli olmasına sebep de bu olsa gerek... Zira cemâatle kılınan namazda, **Kıble'ye yönelmenin** yanında bir de **imâma uyma şartı** vardır. Ve cemâatten ufak tefek hatâ edenler olursa, imâma uydukları için namazlarının sahih olması, bu şarta verilen büyük değerin açık bir ifâdesidir.

Şâyet, aynı kibleye yönelip milli - mânevi değerlerimiz et-râfında birleşerek, dünyâ plânındaki gerçek yerimizi almak istiyorsak, bunun ancak, gönülleri kâbeleşmiş insanların reh-berliğinde gerçekleşebileceğini bir an önce anlamaya ve icâ-bınca hareket etmeye mecbûruz. Aksi hâlde, gelecek günlerin mes'elelerimizi daha da içinden çıkılmaz hâle getireceğinden şüphe edilebilir mi!..

KIBLE'NİN KÂBE'YE TAHVİLİ

Prof. Dr. Mustafa FAYDA

Kible, müslümanların namaz kılarken yöneldikleri, Kâbe'nin içinde bulunduğu Mekke'deki Mescid-i Haram istikâmetidir. Dünyânın neresinde bulunurlarsa bulunsunlar müslümanlar, hergün beş vakit namazlarını kılarken, yüzlerini tek bir noktaya, yâni Kâbe'ye çevirmek sûretiyle, İslâm Dini'nin vahdet anlayışını sergilerler. Bu vahdet, her insanın bulunduğu yerden, bir başka ifâde ile ayrı ayrı istikâmetlerden Mescid-i Haram'a doğru yüzünü çevirmesi sûretiyle tecelli eder. Böylece gönül ve ruhlarda meknuz olan vahdet, madde plânında tezâhür eder. Bu tezâhür, «Herkesin yöneldiği bir istikâmet vardır; sizler, hayır işlerde yarışınız; nerede olursanız olun, Allah, hepinizi bir araya toplayacaktır; şüphesiz Allah her şeye kâdirdir.» (Bakara, 148) şeklinde Kur'ân-ı Kerim'de ifâdesini bulmuştur.

Kible'nin Mescid-i Haram istikâmeti oluşu, Peygamber Efendimizin Mekke'den Medine'ye hicretlerinden onaltı veya onyediyi ay sonra, Hicret'in 2. yılı Receb veya Şaban ayında, Kur'ân-ı Kerim âyetleriyle tesbit edilmiştir. Hz. Peygamber ve müslümanlar, Medine-i Münevvere'ye hicretten sonra, onyediyi ay kadar Beytü'l-Makdis'e (Kudüs) doğru namazlarını kıldılar. Bu sıralarda Hz. Peygamber namaz kılarken, Kâbe'nin arka taraflarında kalmasına üzüldü ve Kâbe'ye doğru yönelerek namaz kılmayı arzû ederdi. Diğer taraftan Medine'deki bâzı Yahudiler'in: «Muhammed (S.A.S.) ve Ashab'ı, biz gösterinceye kadar, Kiblelerinin neresi olduğunu bilmiyorlardı» şeklinde sin-

si sinsi konuşmaları kendilerini rahatsız ediyordu. Kible'nin tahvili husûsunda Cebrâil'in vahiy getirmesini bekleyen Hz. Peygamber birgün ona: «Yâ Cebrâil! Allah'ın yüzümü Yahudilerin Kiblesi'nden Kâbe'ye çevirmesini istiyorum» dedi; Cebrâil: «Ben ancak bir kulum; Sen Rabbine niyaz et! Bunu O'ndan iste» diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, namazlarını kılariken, Beytül-Makdis'e doğru yönelir ve namazdan önce başını gökyüzüne doğru kaldırarak Rabbinden Kible'nin tahvilini niyaz ederdi. Bu husus, Kible hakkında nâzil olan âyetler arasında yer alan Bakara Sûresi'nin 144. âyetinde açıkça ifâde buyurulmuştur:

«Ey Muhammed, yüzünü göğe çevirip durduğunu görüyoruz. Seni, sevdiğin Kible'ye mutlakâ çevireceğiz. Hemen yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Ey Mü'minler, siz de nerede olursanız olun, yüzünüzü onun tarafına çevirin. Kendilerine kitap verilenler, kiblenin değişmesinin Rabbleri tarafından hak bir emir olduğunu şüphesiz bilirler. Allah, onların yaptıklarından habersiz değildir.»

Kible'nin Beytül-Makdis'ten Mescid-i Haram'a tahvilini emreden âyetlerin nerede ve nasıl nâzil olduğu hakkında birkaç rivâyetin İslâm kaynaklarında yer aldığını görüyoruz. Bu rivâyetlerden birisine göre Hz. Peygamber, Medine'de Mescid-i Nebevi'de öğle namazının iki rekâtını kıldıktan sonra Mescid-i Haram'a dönmesi emrolunmuş; namaz devam ederken, müslümanlarla birlikte, o tarafa, yâni kuzey istikâmetinden güneye doğru yüzünü çevirerek namazını tamamlamıştır.

Bir başka rivâyete göre ise, Hz. Peygamber, Benî Seleme mahallesinde oturan Bîşr b. Berâ adlı sahâbi'nin hasta olan annesini ziyârete gitmişti. Kendilerine yemek hazırlanmıştı; yemekten sonra oradaki sahâbilerle birlikte öğle namazını kılariken, ikinci rekâtta Kible'nin tahvilini emreden âyetin nâzil olması üzerine, cemaat ile birlikte Mescid-i Haram'a dönmüş ve bu mescide, Mescid-i Kibleteyn (İki Kibleli Mescid) adı verilmiştir.

Kible'nin tahvilini emreden âyetlerin nâzil olmasından sonra, Medine'deki diğer yerlere de haberciler gönderilmek suretiyle, namazların Mescid-i Haram'a doğru kılınması tebliğ edilmiştir.

Kible'nin tahvili, hiç şüphe yok ki çok mühim bir hâdi-

sedir. Bu değişiklik, Medine muhitinde, bilhassa Yahudiler arasında mühim tesirler icrâ etmiştir. İrtidad eden müslümanlar olmuş; Yahudiler, kendi kiblelerini müslümanların terkedip Allah'ın emri ile Kâbe'ye yönelmelerine içerleyip kızmışlardır. Kur'ân-ı Kerim, bu değişikliği fırsat bilerek ileri geri konuşanlarla Yahudiler'e kesin cevaplar vermiş; ayrıca müslümanlara doğru yolu göstermiş; Kibleleri ile onların yeni bir ümmet olduklarını beyan buyurmuştur.

«İnsanların içinden beyinsiz olanlar: Yöneldikleri Kible'den onları çeviren nedir? diyeceklerdir. Ey Muhammed de ki; doğu da Allah'ındır batı da. O dilediğini doğru yola iletir.» (Bakara 142)

«Böylece Biz sizin insanlara karşı şahitler olmanız, Peygamber'in de size şahit olması için, sizi, orta yolu tutan bir ümmet kıldık. Yöneldiğin tarafı, sâdece Peygamber'e uyan kimseyi, gerisingeri dönenenden ayırdetmek için kible yaptık. Bu, ancak Allah'ın hidâyet ettiklerinin dışındakilere ağır gelir. Allah, sizin imânınızı zâyî edecek değildir. Şüphesiz Allah, insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir.» (Bakara 143)

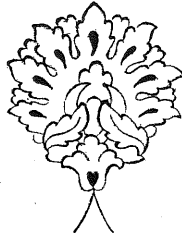
«Yemin olsun ki sen, kendilerine kitap verilenlere bütün delilleri getirsen de yine senin Kiblene uymazlar. Sen de onların Kiblesine uyacak değilsin. Onlar, birbirlerinin Kiblesine de uymazlar. Eğer sana ilim geldikten sonra onların arzularına uyarsan, o zaman şüphesiz zâlimlerden olursun.» (Bakara 145)

Hız. Peygamber'in ashâbı ile Hicret'ten sonra Medine'de, Kible'nin tahvilini emreden âyetlerin nuzûlüne kadar, Beytül-Makdis'e doğru namaz kıldıkları kesin olarak bilinmektedir. Ancak, Hicret öncesi Mekke'de, Kible'nin neresi olduğu hususunda üç ayrı haber ile karşı karşıya bulunmaktayız. Bu haberlerden ilkinе göre, Hız. Peygamber, Mekke'de Kâbe'yi Kible olarak kabul etmişti ve ona doğru yönelerek namaz kılmıştı. Bu rivâyeti benimseyenlerden bazıları, Hız. Peygamber'in Hicret'ten sonra Beytül-Makdis'e yönelmesini, Medine'deki Yahudiler'in İslâm dinine ısıdırılması için olduğunu da ifâde etmişlerdir.

İkinci habere göre ise, Kible, dâimâ Beytül-Makdis'e doğru idi ve Kible'nin tahvilini emreden âyetler ile bu husus değiştirildi. Câlîb-i dikkat olan üçüncü habere göre ise, Hız. Pey-

gamber Mekke'de iken, **Makâm-ı İbrâhim'in bulunduğu yerde, Kâbe'yi önüne alarak, Beytül-Makdis'e doğru namaz kılıyor; böylece de hem Kâbe'ye ve hem de Beytül-Makdis'e doğru yönelmiş oluyordu.** Bilindiği üzere, bu şekilde bir yönelme, Mekke'de mümkündür. Ancak **Hicret'ten sonra,** Medine, Mekke'nin kuzeyinde bulunması ve Kudüs'ün de her ikisinin kuzeyinde yer alması sebebiyle **Kâbe arkada kalıyordu** ve Hz. Peygamber bundan dolayı çok huzursuzluk hissediyordu; Kible'nin tahvilini de bunun için Rabbinden niyaz ediyordu.

Bir din, bir millet ve ümmet için büyük bir ehemmiyeti ve kudsiyeti olan, İslâm âleminde Astronomi, yön tayin ve coğrafya ilimlerinin gelişmesinde mühim yer işgal eden Kible ve ona teveccüh, **yalnızca namaza mahsus değildir.** Müslümanlar, duâ ederken, ihrâma girerken, hacda şeytan taşlarken ikinci cemrede, kurban keserken hep kibleye doğru yönelirler. Cenâze, sağ tarafına yatırılıp **yüzü Kible'ye tevcih edilmek** sûretiyle kabre konur. Ayrıca Kible'ye karşı saygılı olmak için müslümanlar, kaza-yı hâcet esnâsında veyâ tükürürken o tarafa müteveccih olmamağa itinâ ederler. Biz Türkler, Kible'ye doğru ayak uzatılmamasına ve yatılmamasına bilhassa itinâ eder; evlerin plânlarının hazırlanmasında bu hususları nazar-ı itibâre almayı bir edep meselesi kabul ederiz. Çünkü Kible'nin, tıpkı ezan gibi, Kur'ân'a ve İslâm'a bağlı insanların, bir başka ifade ile Muhammed ümmetinin büyük bir şîârı olduğunu biliriz; «Ehl-i Kible» olmanın hakkını yerine getirmeye çalışırız.

BİR YENİDEN DOĞUŞ

Mustafa TAHRALI

Âgâh Oktay Güner'e

Nice yıllar nice Âdem ile Havvâ geçti
Her zaman başka tecelli ile dünyâ geçti

Ne tekerrür bilir eşyâ, ne zaman tekrârı
«Külle yevmin hüve fi şe'n»* ile eşyâ geçti

Yazdı târihi ilâhî deveran kânûnu
Devr eden hükmüdür aşkım, nice Leylâ geçti

Tâ o Hâbil ile Kâbil gününün hükmü sürer
Gerçi yıllar boyu bilmem nice dâvâ geçti

Asya'dan koptuğu günden beri, Allah yoluna
Düştü Türkoğlu, başından ulu sevdâ geçti

Saldı evlâdını bir bir Hoca Ahmed Yesevî
Rûm'a Hak âşığı erler, nice şeydâ geçti

* Kur'ân-ı Kerîm, Rahman Sûresi, 29 : «O (Allah) her an bir işte (bir tecellide)dir.» Bu âyetin tefsirinde şöyle denilmiştir: «Cenâb-ı Hak her an, diriltmek, öldürmek, aziz ve zelil kılmak, zengin ve fakir yapmak, ölüden diri, diriden ölü çıkarmak, azizi zelil, zelili aziz kılmak, zengini fakir ve fakiri zengin yapmak gibi bir iştedir. Bir takım halleri giderir ve yerine bir takım halleri getirir. Her an nice şeyleri var ve nice şeyleri yok eder...

Erdi tevhîde şehâdet getirip cümle diyâr
Ülkeden şöyle uçup Zümrüd-i Ankâ geçti

Ölmeden önce ölüm seddini geçmiş Yesevî
Türklüğün çizdi kader hattını, kudsi, ulvî

Gaziyân geldi kılıç elde şehâdet umarak
Bâciyan koştu, gönüllerde Hudâ aşkı Burak

Oldular yepyeni bir yurda temel Abdâlân
Kurdular Rûm eli üstünde serâpâ Horasan

Tanrı aşkıyla vatan toprağı yoğrulmuştu
Ve Kızıl Elma, peşinden koşulan bir kuştı

Uçtu her gün yeni bir ülkeye Allah adına
Erdi uğrunda şehitler yüce Allah katına

Tanrı'nın askeri olmuştu bütün Türkoğlu
Ve cihâd üstüne kurmuştu vatan Selçuklu

Oldular Haçlı'ya tevhîd ile yıllarca siper
Garp hudûdunda nöbet bekliyen aslan idiler

Bir nifak kurdu kemirmişti bu sağlam yapıyı
Sanki tâlih dönüp örtmüştü mübârek kapıyı

Nice bin cân ile olmuş şühedâ yurdu bu yer
Bir Moğol pençesi altında paramparça düşer

Aynı hâl üzre de gitmez ki bu devran, dediler
Her kemal devri zeval devrine kurban, dediler

Sahte ellerdi süren kütleyi rehber yerine
Düzülen bir sürü put, halkı takar peşlerine

Çâresizdir sürü, olmazsa hakîkî çobanı
Ruh görünmezse tutar meydana nefsin yılanı

İnhilâl kurdu yıkar birkaç asırlık çınarı
Açılır bir yeni terkîb için eller yukarı:

Şimdi kim kaldıracak boynu bükük sancağı, kim?
Aşacak kimdi, bu küfr adlı karanlık dağı, kim?

Her zaman aşmaya bir Ergenekon çemberi var!
Tâ ezel insana nefsiyle çekilmiş bu duvar.

Bir taraftan biçilirken saçılır tâne yere
Yeniden yer yed-i kudretle döner mâmûrelere

Asya'dan kutlu adımlarla gelir Mevlânâ
Aşkı feyziyle verir dillere binbir mânâ:

*Cânâ cân oldu Hudâ, aşkı şifâ kıldı bize
Cümle dert gitti, gelip cânâ devâ kıldı bize*

*Aşk makamdır bize, seyran kılarız aşk ile biz
Oldu yâr aşk bize, aşk dilde safâ kıldı bize*

*Varlığın sırrını yoklukta bulur âşıklar
Yârimiz aşkta bekâ mülkü atâ kıldı bize*

*İki âlem gözümüzden silinip yok oldu
Fakra erdik de cefâ gitti, vefâ kıldı bize*

*Gönlümüz Şems'e dönük, bezm-i elestten mestiz
Dinle neyden ki yanık bağıri nidâ kıldı bize*

*Yüce Hakk'ın kulu, Kur'an ve Nebî bendesiyiz
Rabbimiz kulluğu âlemde sezâ kıldı bize*

*Bin nifâk içre düşüp yandı cihânın çatısı
Var gönül aşka, Hudâ aşkı rehâ kıldı bize*

Aşk ezelden bir emânet ki geçer elden ele
Söylenir nüktesi dillerde gönülden gönüle
Ezelî kâidedir varlığa her an yok oluş

Varoluş sırrı zuhûruyla kanat çırpar kuş
 Er gerek koymaya baş şimdi ilâhî emre
 Gelir ölmüşlere can vermeye Yûnus Emre
 Nice erlerle berâber o gün olmuş rehber
 Seslenir şöylece Yûnus dili mânâ söyler:

*Ey kardeşler gelin Hakk'a
 Bugün devran bizim oldu
 Koşun aşka, koşun aşka
 Bugün devran bizim oldu*

*Belâ aşktır, devâ aşktır
 Güzel cânâ sezâ aşktır
 Ol cânâna duâ aşktır
 Bugün devran bizim oldu*

*Ağyar seven gülmez imiş
 Aşka eren ölmez imiş
 Yârdan gayri bilmez imiş
 Bugün devran bizim oldu*

*Ol dost için ikrar kıldık
 Kulluğunda karar kıldık
 Aşk ülkesin diyar kıldık
 Bugün devran bizim oldu*

*Bir mürşide ikrar verdik
 Bir özge hayâta erdik
 Hoş kokulu güller derdik
 Bugün devran bizim oldu*

Aşkla iman yoğurur canları tekrar tekrar
 Âl-i Osman'da, nihâyette bu hal buldu karar
 Gece rü'yâda muammâsı biter ahvâlin
 Verilir müjdesi Osman Bey'e istikbâlin
 Ulu rü'yâyı eder Şeyh Edebâli tâbir:
 Ey oğul, dinle ki, en doğruyu Hak Tanrı bilir
 Müjde olsun sana, Allah seni sultan kıldı

Ve cihân ehline evlâdını hâkan kıldı
Hem helâlin ola, verdim sana Mal Hâtûn'u
Âşikâr oldu ki, takdir sana yazmıştır onu

Bağlayıp gönlüne Osman yüce himmet kılıcı
Dikti rü'yâda ayan gördüğü muhkem ağacı
Ulu dallarla serin gölgesi âfâkı tutar

Akar altında sular tâ yedi iklime kadar
Şu cihan ehli o rü'yâ gibi rü'yâ bilmez

Gözlerin gördüğü mâruf nice rü'yâ geçti
Evliyâdır eden ölmüşleri ihyâ biliriz
Gerçi ihyâ ile meşhûr olan isâ geçti

Görmeyen Hakk'ı tecelli ile her varlıkta
Yazsa târih-i cihan, kendisi âmâ geçti

Türkün ahvâli perîşansa ümit kesme Mürîd
Bunca devrin kimi âlâ, kimi ednâ geçti

Ulu rü'yâyı gören göz görür elbet bin kez
O hakikat gibi rü'yâ, deme hayfâ geçti!

13 - 25 Temmuz 1980

19 Şubat - 3 Nisan 1988/Fâtih-İstanbul

MERKEZ EFENDİ'NİN TASAVVUFÎ YÖNÜ*

Doç. Dr. Mehmet DEMİRCİ

Târihte isim yapmış büyüklerini tanımak ve tanıtmak, bir memleketin kültür ve irfânına yapılabilecek hizmetlerin başında gelir. Geçmişini tanımayan milletler geleceklerini emniyet altına alamazlar. Bu konuda her kuruluşa bir takım hizmetler düşmektedir. Böyle bir vazife şuurundan hareketle, Türk Ocağı Denizli Şubesi'nin, bu bölgede doğup büyümüş ve târihte iz bırakmış bir zat olan «Merkez Efendi» adına bir sempozyum düzenlemiş olması, her türlü takdire lâyıktır. Bu vesile ile kendilerini tebrik ederim.

Asıl adı Kılıçoğlu Mûsa b. Muslihiddin olan Merkez Efendi, M. XV - XVI. asırlarda yaşamış olup, gerek sağlığında, gerek vefâtından sonra hep ilgi merkezi olmuştur. Bugün dahi, İstanbul'da kendi adıyla anılan rûhâniyetli çevre câmii, türbesi, kabristanı, hamamı ve mahallesiyle olduğu kadar, içerisinde bulunan çok sayıdaki mânâ erlerinin kabirleri ile hayâtiyetini devam ettirmektedir. **Şakayık-ı Nûmâniye** mütercimi **Mecdi'nin** ifâdesiyle: «Mezâr-ı şerîfi sur dışında kendi binâ ettiği câmi ve zâviyededir. Halk-ı âlem onun rûhâniyetinden istîmâd edip kabri üzre duâ ve istis'âd ederler.» yâni orayı uğurlu sayarlar.

Merkez Efendi'nin çeşitli yönleri üzerinde durulabilir. Şurası bir gerçektir ki, o her şeyden evvel bir **mutasavvıf**'tır, yâ-

* 27 - 29 Haziran 1988 târihlerinde Denizli Türk Ocağı tarafından düzenlenen «Merkez Efendi Sempozyumu»nda tebliğ olarak sunuldu.

ni tasavvuf sistemini öğrenip yaşayan, bu sâhada bilfiil görev alıp hizmet gören bir kimsedir, Şeyh Merkez Muslihiddin Efendi'dir.

Tasavvuf, İslâm dininin insanı olgunlaştırmaya yönelik prensiplerini ele alıp yaşanır hâle getiren bir yoldur. Sûfî veya mutasavvıf da bu prensipleri bizzat uygulayan, onları hayat nizâmı hâline koyan kimse demektir. Esâsı Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in yaşayışına dayanan bir müessese olarak, daha Hicret'in ikinci asrından itibaren kendini göstermeye başlamış ve İslâm âleminin hemen her tarafına yayılmıştır. İslâm ülkelerinde câmi ve medreselerin yanında, tasavvuf merkezleri demek olan tekke ve dergâhlar da yer almıştır.

Tasavvuf yolu, çeşitli tarikatler vâsıtası ile temsil edilmiştir. Tasavvufun esâsı bir olup, bunu kısaca **tevhid** ve **insanı olgunlaştırmak** diye ifâde edebiliriz. Ne var ki, insanların mizac ve anlayışlarının farklı olması dolayısıyla, birer tasavvuf kurumu olan tarikatler değişik isimler altında vazife görmüştür. Bu kurumlardan biri olan **Halvetilik**, Anadolu ve Rumeli'de en fazla tekkesi bulunan tarikatlerin başında gelir.

Halvet, dâimâ Hak'la berâber olabilmek alışkanlığını kazanmak için, bir süre halktan alâkasını kesmek ve yalnız kalmak, şeklinde târif edilebilir. Öteki tarikatler için de geçerli olan bu prensipten ismini alan **Haltevilik**, XIV. asırda İran Azerbaycanı'nda **Ömer Halveti** (ö. 810/1397) tarafından kuruldu. Orada Şiilik yaygınlaşınca Anadolu'ya kaydı. **Aydınlı Dede Ömer Rüşenî** (ö. 892/1436), **Habîb Karamânî** ve **Muhammed Erzincânî** vâsıtasıyla Anadolu'ya yayıldı.

İşte Merkez Muslihiddin de Halvetilik'in **Sünbülüye** kolu şeyhlerindendir. Bu kola ismini veren ve Merkez Efendi'nin şeyhi olan **Yusuf Sünbül Sinan** (ö. 936/1529) da devrinin ileri gelen mâneviyat büyüklerindendir. İstanbul **Koca Mustafa Paşa**'daki câmi ve külliyesi günümüzde de canlılığını devam ettirmektedir. O Koca Mustafa Paşa ki, semt olarak Yahyâ Kemal'in hayran olduğu mâneviyetli muhitlerdendir :

Ne ledünnî gecedir tâ ağaran vakte kadar
Bir mücevher gibi **SÜNBÜL SİNAN**'ın rûhu yanar

Ne saâdet! Bu taraflarda her ülfetten uzak
Vatanın fâtihi cedlerle berâber yaşamak.

Kuruluş ve yükseliş devirlerimizde, tarikatlerin dinî ve içtimâî hayâtımızdaki müsbet rolleri ve hizmetleri inkâr edilemez. Tarikat büyüklerinin devlete ve devlet fikrine saygısını göstermesi bakımından, meselâ Sünbül Efendi'nin bir davranışı dikkat çekicidir :

Yavuz Sultan Selim, amcası Cem Sultan'ın katlinde rolü bulunan Koca Mustafa Paşa'ya kızgın olduğundan onu idam ettirir ve yaptırmış olduğu câmiin de yıkılmasını ister. Emrini yerine getirmek üzere gönderdiği adamlar, her defâsında geri dönüp gelirler. Çünkü külliyein bir bölümünde de Sünbül Efendi Dergâhı bulunmaktadır. Adamlarının bu işi niçin halledemediğine şaşan ve kızan Yavuz Selim, nihâyet bir gün tesisleri yıktırmak üzere bizzat Koca Mustafa Paşa külliyesine gelir. Kendisini Sünbül Sinan karşılar, şeyhin heybeti ile öfkesi zâil olur, niçin geldiğini âdetâ unuttur ve hattâ Sünbül Efendi'ye bir samur kürk hediye eder. Bunun üzerine Sünbül Sinan, Pâdişâh'a oraya geliş sebebini hatırlatarak :

— Sultânım, pâdişahların ahdinin yerine getirilmesi lâzımdır. Bu itibarla, emir buyurunuz da hiç olmazsa medresenin üstündeki bacalardan bir kaçı yıkılsın! der ve öyle yapılır.

*
* *

Asıl konumuz olan Merkez Efendi'nin tasavvufî yönüne gelince : İlk tahsilini kendi memleketinde tamamladıktan sonra İstanbul'a giden Merkez Efendi, başlangıçta ilme meraklıdır. Onun için burada medrese tehsiline başlar. Medreseler, eskiden beri genellikle kitâbî ilimlerin okutulduğu ve daha çok akıl ve nakil çerçevesinde faâliyet gösteren müesseseler olarak dikkati çeker. Bunların ilim ve kültür hayâtımızdaki yerleri inkâr edilemez. Ama insana sâdece akıl ve bilginin kâfi gelmediği de bir gerçektir. İşte genç Muslihiddin'i de medrese ilimleri tatmin etmemiş olmalı ki, bu arada sık sık şeyhlerin meclislerine devam eder. Tasavvuf terimleri ile ifâde edersek bu dönemdeki insan için muhib denir ki sempatizan demektir. Daha sonra talib, mürid ve sâlik olarak isimlendirilen safhalara sıra gelecektir.

Merkez Efendi'nin müridliğe kabul edilişi pek kolay olmamış görünüyor. İlk baş vurduğu şeyh, Habib Karamânî'dir. Ona

biat etmek üzere Karaman veyâ bir rivâyete göre Amasya'ya gider. **Habib Karamânî** kendisine «**Muslihiddin**» lâkabını verir ve vaazda bulunmasını tavsiye eder. Henüz erken bulduğu ve-yâ istidât görmediği için onu müridliğe kabul etmez. Bir süre, ihtimal şu içinde bulunduğumuz çevrelerde ve civârında vâizlik yaptıktan sonra İstanbul'a dönen **Muslihiddin**, **Etyemez Dergâhı** şeyhinin kızı ile evlenir ve aynı zâviyede, tasavvufî eğitim demek olan **riyâzet**'le meşgul olur. Bu sırada daha çok bir zâhid olarak tanınmaktadır. Henüz tasavvufî hayâtın derinliğine girebilmiş değildir. İşin garibi, o sırada şöhretli bir şeyh olan **Sünbül Efendi'nin** şiddetle aleyhinde bulunmaktadır. İçinde bir takım sarsıntılar olmuşsa da henüz medrese mollalığı ağır basmaktadır.

Bir gün korkunç bir rüyâ görür. Kayın pederi dâhil, kimse rüyâsını yorumlayamaz. Şöhretini biliyorsa da **Sünbül Efendi'**ye gidemez, çünkü onu beğenmemekte ve tenkid etmektedir. Bu hâlin sıkıntısı ve baskısı altında bunalmışken, ikinci defâ gördüğü bir rüyâda **Sünbül Efendi**, daha önceki rüyâsını kendisini tatmin edecek şekilde tâbir eder. Bunun üzerine bir arkadaşısı ile birlikte onu ziyârete mecbur kalır. O günün sabâhı **Sünbül Efendi** ise, bir hırka giydirme merâsiminin hazırlıkları ile meşguldür. Bilindiği gibi **hırka giydirmek**, tasavvuf eğitiminde müridin belli bir merhaleyi aşması sonucu yapılan merâsimin her parçasıdır. Eski müridler, içlerinden birine hırka giydirileceğini sanırken şeyhleri, o sırada zâviyeye henüz gelen **Merkez Efendi'**ye giydirir, yâni onu müridliğe kabul ettiği gibi, hemen arkasından kendi evinde **Erbain'e** yâni **Çile'**ye başlatır.

Her şey bir bakıma ezel plânındaki taksimâta göre cereyan etmekle berâber, **Merkez Efendi'nin** arayışları, önce biatının kabûl edilmemesi, daha sonra, muhâlif olduğu birinin ocağına düşmesi, bize **Şeyh Gâlib'in** şu hikmetli beyitlerini hatırlatmaktadır :

Gelenler hankâh-ı evliyâya
Bütün dâvetlidir Gâlib, safâya

Sakın zâhirde kalma aldanırsın
Komazlar, yoksa gelmezler sanırsın?

Merkez Muslihiddin, medrese tahsili yapmış, tatmin olamamış, tasavvufi arayışlar içinde bocalamış, nihâyet aradığını Sünbül Efendi dergâhında bulmuştur. Koca Mustafa Paşa'daki bu dergâha geldiği vakit evli, çoluk çocuk sâhibi biri olduğuna göre, erişkin yaşlardadır. Buna rağmen zorlu bir tasavvufi eğitim devresine başlatılıyor. Bunun en şiddetli bölümü, az evvel sözünü ettiğimiz **Çile** veyâ **Erbain çıkarmak** denen ve kırk gün süren devredir. Her yerde kâide aynıdır: Boşalmadan dolmak yoktur. Benliğinden, kibir ve gururlarından, o âna kadar sâhip olduğu değer hükümlerinden, kısacası mäsivâ denen ve Allah ile kul arasında perde olabilecek her şeyden boşalmak gerekir. Daha doğrusu buna rûhî ve bünyevi bakımdan alışkanlık kazanabilmek için mecbûrî bir kampa çekilme devresi söz konusudur; işte çile budur. Çile çok az yeyip az uyuyarak kendi başına tefekkür, tezekkür, ibâdet, duâ ve niyazla o vakti geçirerek yapılırdı. Merkez Efendi bütün bu riyâzet ve temrinlerle tasavvufi eğitimini tamamlar.

Bundan sonra Merkez Efendi'nin mürşidlik devresi başlayacaktır ki, ömrünün sonuna kadar bu irşad hizmetini devam ettirecektir. Sünbül Efendi'nin onu ilk görevlendirdiği yer, Sultan Selim civârındaki **Sevindik Dede Zâviyesi** şeyhliğidir. Bu hizmeti sırasında başarılı olmuş ve göz doldurmuş bulunmalı ki, ikinci görev olarak şehzâde şehri Manisa'da kendisine hizmet verilir. Kânûni'nin annesi, Manisa'da bir imâret yaptırmış, yanında bir de zâviye yâni küçük tekke inşâ ettirmiştir. Sünbül Sinan'dan burada şeyhlik yapacak bir halife'sini ister, o da Merkez Efendi'yi gönderir. İşte meşhur **Mesir mâcunu** bu devrenin hâtırasıdır.

Rivâyete göre, o sırada Manisa'da vâli olan **Şehzâde Süleyman**, sık sık Merkez Efendi'nin zikir meclislerine gelirdi. Bu yakınlıkları, Kânûni pâdişah olduktan sonra ve İstanbul'da da devam etmiştir. Birisi tahtın hükümdârı iken, öteki de mânâ sultanlığı mevkiinde olmalı ki, 1536 da vukû bulan **Korfo** seferine, Kânûni tarafından Merkez Efendi askerin mâneviyatını takviye için dâvet edilir. O da bu dâveti memnûniyetle kabul eder. Halveti kaynakları, Merkez Efendi'nin bu sefere katıldığını yazar. Târimimizde pâdişahlarla mutasavvıfların bu ölçüdeki münâsebetlerine dâir başka örnekler de vardır.

Merkez Efendi'nin şeyh olarak tasavvufi eğitimde üçüncü önemli görevi, müşsidi Sünbül Efendi'nin vefâtı üzerine onun yerini alması ve hizmete İstanbul'da devam etmesidir. Bu mevkîe geçmesi pek kolay olmamıştır. Manisa'daki ikâmetinin 4 - 5 yıl sürdüğü sanılıyor. Sünbül Efendi vefâtı sırasında, taşradan ilk gelecek halifenin kendi yerini almasını vasiyet eder. Önce Merkez Efendi gelir, fakat kendisini pek tanımazlar, dört halife daha vardır. Sonunda, olgunluğu ve riyâzetlerindeki üstünlüğü dolayısıyla Merkez Efendi, o büyük dergâhın şeyhi olur. Vefâtına kadar 23 sene müddetle burada terbiye ve irşâd vazîfesini devam ettirir.

Yalnız dolaşmayı seven Merkez Efendi, bir gün sur dışında gezerken yer altından akıp giden bir su sesi duyar. Müridleri ile birlikte burası kazılınca akan bir su ve havuz bulunur. Orada bir câmî, dergâh, hamam yapılır. Böylece, daha sonra gelişecek olan ve bugün de varlığını devâm ettiren Merkez Efendi Külliyesi'nin temelleri atılmış olur. Bu yapıların teşekkülü ile ilgili başka rivâyetler de olmakla berâber, şurası kesindir ki Merkez Efendi, çok defâ Koca Mustafa Paşa Dergâhı'nda olmakla birlikte, zaman zaman bugünkü Merkez Efendi Dergâhı'na da uğrar, orada kalırdı. Dördüncü görevi olarak, buradaki hizmetlerini zikretmek mümkündür. Türbesi de bu sonuncu yerdedir.

Merkez Efendi, âbid zâhid bir kimse olduğu gibi, şahsiyet itibâriyle tasavvufi ahlâkı benimsemiş ve hâl edinmiş bir zât olarak görünüyor. Alçak gönüllüydü ve azla yetinirdi. Riyâzet ve mücâhedeye çok önem verirdi. Vaaz ve nasihatlerine ömür boyu devam etti. Vaaz ederken gözlerini kapardı. Gençliğinde vaaz için gittiği bir çiftçi muhitinde, bağ zamânı olduğu için, uzayan konuşması sırasında herkes câmîi terk edip işine gider, bir tek müezzin kalır. O da câmîin anahtarını verip gitmek ister. Merkez :

— Kimse kalmasa da vaazı melekler dinler, diyerek konuşmasına devam eder. Mahcup olan müezzin durumu daha sonra köylüye anlatınca halkın ilgisi artar.

Âbid bir kimse olduğunu söylemiştik, cemaatsiz namaz kılmak istemediği için, yine hasat zamanlarında cemaat bulamayınca para ile adam tutup, kendisi imam olur namazı edâ eder-

di. Küçüklüğünden itibâren sâhib-i tertîb olup, ömrü boyunca bu tertibi bozmadı. (Sâhib-i tertîb, üzerinde kazâ namazı bulunmayan veyâ en fazla beş vakit namazı kazâyâ kalmış olan kimse demektir. Yâni bütün namazlarını muntazaman ve vakitinde kılan kimse mânâsına gelir).

Merkez Efendi'nin şefkat ve merhameti hayvanlara kadar ulaşmıştı. «Komşumuz olan fâreler incinmesin» der ve bu yüzden kedi beslemezdi. Vâizliği sırasında şehir şehir dolaşırken çiftçilerin yanına sokulur, onlara : **Aman öküzlere iyi muâmele edin, iyi bakın**, diye öğüt ve tavsiyede bulunurdu. Seyâhatlerinde beyaz bir merkebe biner, yolda rastladığı çocuklara vermek için heybesinin iki gözünü üzüm ve bâdemle doldururdu. Üzüntü ve sıkıntıya yol açabilecek sözü söylemezdi.

Netice olarak, Merkez Efendi'nin medrese tahsilinden sonra, tasavvuf prensiplerini ömrü boyunca yaşamış ve öğretmiş olduğu görülüyor. Hal ve hareketleri, tasavvufi ve dinî ilimler sâhasındaki vukûfu ile, devrinde büyük rağbet ve alâkaya mazhar oldu. Halktan, devrin pâdişâhına kadar geniş bir hayranlar kitlesine sâhip idi. 90'ını aşkın yaşta vefat edince (959/1552), Fâtih câmiinde edâ edilen cenâze namazını devrin şeyhülislâmı Ebussuud Efendi kıldırdı. Meşhur Halveti kaynağı Lemezât'ın ifâdesiyle söylersek :

**Merkez-i dâire-i kutb-i ricâl-i Hak idi
Nokta-i besmelenin nüktesine elyak idi.**

BİBLİYOGRAFYA

- 1 — Ayvansarâyî; **Hadikatü'l - Cevâmi'** (Câmilerimiz Ansiklopedisi), Tercüman Yayını, I - II, İstanbul 1987.
- 2 — Bayat, Ali Haydar : **Manisa Mesir Bayramı ve Dârüşşifâsı**, Manisa 1981.
- 3 — Bursalı Mehmed Tahir : **Osmanlı Müellifleri, I**, İstanbul 1333
- 4 — Büyükaksoy, Kâzım : **Hak Yolunun Önderleri**, İstanbul 1973.
- 5 — Hüseyin Vassaf : **Sefine-i Evliyâ**, Süleymâniye Kütüphanesi yazma bağışlar bölümü, Nu. 2308, III.
- 6 — Kocatürk, Vasfi Mâhir : **Tekke Şiiri Antolojisi**, Ankara 1968.
- 7 — Kurdoğlu, Veli Behcet : **Şâir Tabipler**, İstanbul 1967.
- 8 — Mecdi : **Şakâyk-ı Nu'mâniye Tercümesi**, İstanbul 1269

- 9 — Sâdık Vîcdânî : **Tomar-ı Turuk-ı Aliyyeden Halvetiyye Silsilesi**, İstanbul 1338-1341.
- 10 — Serin, Rahmi : **Halvetilik ve Halvetiler**, İstanbul 1984.
- 11 — Taşköprüzâde : **eş-Şakayıkü'n-Nu'mâniyye**, Beyrut 1395/1975.
- 12 — Yahyâ Kemal, **Kendi Gökkubbemiz**, İstanbul 1961.
- 13 — Yazıcı, Tahsin: «İstanbul'da İlk Halvetî Tekkeleri», **İstanbul Enstitüsü Dergisi II**, İstanbul 1956.
- 14 — Yazıcı, Tahsin : «Merkez Efendi» mad. **İA**, VII.
- 15 — Yazıcı, Tahsin: «Sünbülüye» mad. **İA**, XI.

ÇOCUKLARINIZ GERİ ZEKÂLI DEĞİLDİR!

Kemâl Y. AREN

Sevgili Anne ve Babalar!.. Yazının başlığını okuyunca, içinizden, «Elbette değil.» dediniz. Tabii... Ben de aynı şeyi söylüyorum: «Kesinlikle değiller!..» «E... Peki, bu lâf nereden çıktı şimdi durup durduk yerde?..»

Arzedeyim efendim:

Şu tablolar ilkokul son sınıftan lise son sınıfa kadar bütün öğretim kademelerindeki çocuklarımızın resmidir. **Maarifimizin mümtaz idârecilerine ithaf olunur:**

Tablo: I

Çocuğunuzun eline bir miktar para verdiniz ve söyleyerek (yazdırarak değil) üç, dört kalem malzeme almak üzere bak-kala gönderdiniz. Döndüğünde şöyle bir manzara ile karşılaş-yorsunuz:

Çocuğunuz,

a) Söylediklerinizden en az birini almayı unutmuştur.

b) Aldıklarının tek tek hesabını yapıp eline verdiğiniz para ile bağlantı kurarak neticeyi size aslâ açık seçik veremiyecektir. Yaptığı şudur: Aldıklarını uzatır, kalan parayı da avucunu açıp elinize boşaltacaktır. Neyin, ne kadarını, kaç paradan aldığını, kaç para tuttuğunu, toplam olarak ne ödediğini sakın sormayın! Veremez. Zîrâ çocuğunuz aritmetikten **dört işlemleri** bilmemektedir. Öğrenmemiştir. Öğretilmemiştir.

Söylediklerime kesin kanaat getirmek mi istiyorsunuz? Hay hay! Buyurun seyredelim :

Tablo : II

Çocuğunuzu karşınıza alın. Çok, ama gerçekten çok basit bir problem sorun. Meselâ : Tânesi 125 liradan beş tâne salatalık aldım. Elimde bin liram var. Satıcı bana ne kadar iade edecek, yâhut daha ne kadar borcum kalır? diye sorun. Bunu sorun ve olacakları ibretle, zaman zaman da dehşetle tâkib edin... Çocuğunuz bu pek basit —ona da gerçekten pek basit gelen— bu problemi hemencecik hallediverecek adamların şevkiyle işe girişecektir. Eline kalem - kâğıt almadan —böyle bir alışkanlığı yoktur— ellerini masaya dayar, gâyet ciddi : Çarpırım, der, durur; yok yok, önce toplar, sonra bölerim; yine durur. Düşünür. Hayır hayır, çıkarırım, der ve bu böyle devam edip gider. Sabrınız elverirse sâkin sâkin, korkutmadan, devreye girin, ve : «**Hadi çocuğum, eline kalemi kâğıdı al, dediklerini yap! ve sonucu bana söyle!**» deyin. Hemen kalemi - kâğıdı eline alır, bir takım rakamları yan yana, bâzılarını alt alta —ama bir hizâya değil çünkü tertip-düzen alışkanlığı kazanmamıştır.— yazar, sonra başlar çarpmaya, bölmeye veya çıkarıp toplamaya. Yazdıkları öylesine şuursuzdur ki, dayanamazsınız, ister istemez karışır : «**Yavrum, bunları niye topladın?**» Cevap yok... «**Peki bunları niye çarptın?**» sıkıntılı bir sükût...

Bu tuhaftan da bambaşka bir şey olan parodiyi daha fazla devam ettiremezsiniz ve artık bağırmaya başlarsınız : «**Ev-lâdım sen aptal mısın, geri zekâlı mısın, nesin?..**»

HAYIR EFENDİM!.. ÇOCUĞUNUZ NE APTAL, NE GERİ ZEKÂLİ...

Öyleyse?..

Bütün suç okulunda öğrendiği **matematikte**.

Çocuğunuza **UZAY ÇAĞI MATEMATİĞİ** öğretilmektedir. İsm-i meşhûru ile : **MODERN MATEMATİK**.

Bu çağ atlatan matematik sistemi, dört işlem hesaplarına âdi, bayağı, hattâ iğrenç bir nesne gibi baktığı için, o konuya hiç girmez. Şâyet çocuğunuzun öğretmeni «**Vicdanlı olmak, mes'ûliyet taşımak**» gibi şifâ bulmaz bir illetle mâlûl ise, okul idâresinden, diğer öğretmenlerden ve hele müfettişlerden dev-

let sırrı saklar gibi saklayarak, bu çalışmaların mutlakâ yapılmasına karar verdiği için öğrencilerine dört işlemi öğretir. İşlediği cinâyet ortaya çıkarsa, âkıbeti en hafifinden, târizdir, küçümsemedir, çağın gerisinde kalmış olmakla itham edilir. Daha da, ihtar, tekdir ve sürgüne kadar uzar. Çünkü, resmen Bakanlık tâminlerine karşı gelmiş, yasak bir fiili irtikap eylemiştir. Defteri dürülür.

Anlattıklarım da zerrece mübâlâğa yok. Konuyla ilgili, bu meselelere kafa yoran, içi yanan hangi öğretmene sorarsanız beni cân ü gönülden tasdik edecektir.

Biraz da İlim :

Bir soru : Bugün, dünyâda hangi ülkeler, ilk ve orta öğretim seviyesindeki kurumlarında modern matematik okutmaktadır?

Cevap : Japonya ve Türkiye.

Bir soru daha : İlk ve orta öğretimde modern matematik öğretimine başlayıp da bir süre sonra terkeden ülkeler var mı?

Cevap : Fransa, Almanya, Amerika...

Affınıza sığınarak bir soru daha : Hiç iltifat etmeyen ülke var mı?

Cevap : İngiltere.

NOT : Demirperde ülkelerini bilmiyorum.

Modern Matematik Nedir?

Modern matematik bir akıl yürütme, bir mantık çeşididir. Endüksiyon metodunu kullanır. Kısacası bir matematik felsefesidir.

Meselâ 'doğru' kavramı :

Öklid : Belli iki noktadan geçen düz çizgi, diyor.

Riemann : Ağırlıksız doğru olamayacağı düşüncesiyle, dünyanın dönmesinden hâsıl olan merkezkaç kuvvetinin etkisiyle belli iki noktadan bir tek değil sonsuz doğrular geçer, yâni bunlar aslında birer eğridir, der. Ona göre dünyâda doğru yoktur.

Labochevsky : O da iki noktadan sonsuz doğru geçer, der. Çünkü ağırlıksız doğru olmayacağı için, yer çekiminin tesiriyle eğriler oluşur, demekte. Her iki felsefeci de Öklid geometrisinden çok farklı sistemler kurmuşlar.

Modern Matematik : ‘Doğru’ iki elemanıya bilinen bir kümedir; diyor. Yine kendi deyişiyse «**bu, yeni bir ifâdedir.**» Modern matematik noktayı bir elemanlı bir küme, olarak tanımıyor. Küme ise : «En az bir özellikleri nedeniyle bir araya getirilebilen nesneler topluluğudur. Küme kuramı, klâsîği modernlerden ayıran en belirgin özelliktir. Bu kuram, amaç değil, araçtır. Yeni bir matematik dilidir.»¹ Görüyorsunuz **modern matematik de bir felsefedir.** Tıpkı Öklid, Rieman, Labochevsky felsefeleri gibi.

*
* *

Modern matematik üniversite dışındaki okullarımıza ilk defâ ne zaman girdi?

1967 den itibaren ve kademeli olarak. (Tâlim-Terbiye’nin 1967 ekibine dikkat.)²

Nasıl?

Birkaç sene deneme okullarında süründü. Burada pek çok tereddütler hâsıl oldu. Bu yüzden konu belki de daha orada menfi raporla kapanacaktı ama nasıl bir rüzgâr esti, bilemiyorum, başarısızlığın günâhı, elde yeter derecede doküman bulunmayışına bağlandı ve son sür’atle tercüme faaliyetine girildi. Ne ki tercümeler çok bozuk ve baskılar da fevkalâde kötüydü. Bunlara rağmen 1972 - 73 te tepeden inme bir kararla liselerde modern matematik öğretimine geçildi. Halbuki deneme okullarında başarısızlığa uğramış bir programın umûma teşmil edilmesi teâmüle aykırı idi. «**Abdestsiz namaz kılınır mı? Ben kıldım, oldu.**» hesâbı. Senelerce liselerde imtihan komisyonlarında modern ayrı, klâsik ayrı iki çeşit imtihan yapıldı. Beklemeliler vardı, dışarıdan bitirme imtihanlarına girenler vardı. Tasfiyesi seneler aldı. Bu arada ‘modern’ kelimesini şirin göstermek için «**Modern Fizik**», «**Modern Kimya**», «**Modern Biyoloji**» icâd edildi. İcâd edildi, diyorum; zîrâ bunların matematikte olduğu gibi bir felsefeleri yoktu. Modern sıfatı, onları, tecrübeye - lâboratuvar çalışmalarına ağırlık veren dersler ol-

1 **Modern Matematik I**, M.E.B.

2 Kubbealtı Akademi Mec. Nisan 1988, «**Türkçeyi Sevmek**» adlı makalemiz.

maktan öteye geçiremedi. Yine tuhaf bir şey oldu : O zamâna kadar lâboratuvar malzemelerinin yetersizliği yüzünden mec-bûren 'nazari' olarak yürütülen bu dersler şimdi tamâmen 'de-neysel' olarak yapılmaya başlanıverdi. O güne kadar bir şişe sülfürik asit ile üç-beş deney tüpünü bir arada göremeyen okullarımıza, Hikmet-i Hüdâ, birden bire malzeme yağmaya başladı. Haritada yeri zor bulunan kasaba liselerine seyyar radyo istasyonu kuracak kadar malzeme geldi. Düşününüz bir defâ. Çoğunu öğretmenler «kullanmayı bilemeyiz» diyerek ka-salarından çıkarmaya korktular ve senelerce öyle kaldı. Bazı-ları da açıldı ve kullanıldı (! ?). Bu malzemenin, alâ rivâyetihî, UNESCO'nun «Gelişmekte Olan Ülkelere Eğitim-Öğretim Faali-yetlerine Yardım Fonu»ndan gönderildiği haberleri geldi. Milli Eğitim câmiasının mensupları olarak sevincimiz sonsuzdu. Ata sözümüz, «Üzümünü ye, bağını sorma!» demiyor muydu? Biz de sormadık ve bol bol sevindik. Nasıl sevinmezsiniz, artık biz de modern oluyorduk, çağdaşlaşıyorduk. Daha ötesini berisini karıştırmaya ne gerek vardı! Modern, güzeldi. Modern mate-matiği de sevmeye başladı.

Ne var ki hâlâ arzû edilen başarıya ulaşamıyordu. Çocuk-larımız hâlâ matematiği kolay öğrenemiyor, hâlâ umacı gibi korkuyorlardı. Halbuki bu sistemle öğrenmede fevkalâde kolay-lık sağlanacağı iddiâ edilmiş, iyi niyetli pek çok üst kademe yöneticimiz bu masalla inandırılmıştı. Tıpkı okuma yazma öğ-retiminde Endüksiyon-Tümevarım - Harften heceye metodu ter-kedilip, Dedüksiyon-Tümdengelim-Cümleden harfe metodu ka-bul edilirken olduğu gibi. O zaman da «Efendim endüksiyon me-todu çocuğu kekeme yapmaktadır, dedüksiyon metodu ile ciğer-pâre yavrularımız bülbüller gibi şakıyacak, kat'iyen kekeleme-den okuyacaklardır», sözleri üst seviye yöneticilerimize câzip gelmiş, kendilerinin o metodla yetişmelerine rağmen hiç de ke-keme olmadıklarını düşünmeden değişikliği onaylamışlar ve bugünkü imlâ sefâletine sebep olmuşlardı.³ Aynı oyun burada da sergilenmiş, psikolojik etkilemelerle modern matematik ka-bul ettirilmeye çalışılıyordu. Ama ârıza çok çabuk meydana çıktığı için âcilen tedbir almak lüzûmu doğdu. Öğrenmeyi ko-laylaştırmak mümkün olmayınca derhal bir mes'ûl arandı ve

bulundu : İlkokul! Öyle ya, biz ortaöğretimde **modern matematik** okutmaya çalışıyoruz ama bu çocuk ilkokulda **klâsik** okuyarak geliyor. Elbette zorlanıyor. Çâre?.. Çâre modern'i ilkokula da sokmak. Ve öyle de yapıldı. Operasyon başarıyla yapıldı. Artık rahatça uzay hesapları yapıp, uzaya gidebilir, boşlukta duran köprüler bile inşa edebilirdik.

Uzaya Amerikalılar, Ruslar gidip gelip duruyorlar; I. Boğaz Köprüsü'nü **İngilizler**, II. Boğaz Köprüsü'nü **Japonlar** —tabii uluslararası inşaat şirketleri olarak— yaptılar. Ne gam!.. **Bizim Uzay Matematigimiz var!**.. Bunun şerefi bize yeter.

Siz de kalkmış çocuğunuza : «Evlâdım geri zekâlı mısın sen?» diye soruyorsunuz. Ne haksızlık!.. Yavrucağın ne günâhı var? Ne verirsiniz onu alıyorsunuz. Aynaya kızılmaz ki... Ne ayıp!..

.....

Bu arada çok önemli bir nokta dikkatten kaçmasın : Modern matematik için doküman yetersizliği konusu gündeme geldiği sırada öğretmen mes'elesi de ortaya çıktı. Gerçekten de öğretmenler hazırlıksız yakalanmışlar, modern matematik öğretimi tekniği konusunda kendilerini yetiştirme fırsatı bulamamışlardı. Bu eksiklik hemen görüldü ve çâresi de bulundu : —Biliyorsunuz çâreler tükenmez.— Bütün matematik öğretmenleri yaz aylarında ikişer-üçer haftalık kurslara alındılar. İlkokul öğretmenleri ise kitaplara ve başlarının çâresine bakmağa terkedildiler. Aslında onların fazla bir kaybı da olmadı. Çünkü kurslara gidenler de zâten modern matematik öğretim tekniğini değil, psikolojik eğitim gördüler. Kendilerine devamlı olarak modern matematiğin «**Uzay Çağı Matematiği**» olduğu telkinleri yapıldı. Slogan câzipti. Tuttu. Benimsendi. Psikolojik eğitimin yanı sıra deniz ve kamp eğlenceleri de pek güzeldi doğrusu. Öğretmenler memnundu. Kimse şikâyetçi olmadı. Niye olsun ki, öğretim teknikleri ile ilgili eksiklikler onlar okullarına döndükten sonra, ders yılı başında gönderilen bakanlık tamimleri ile tamamlandı. Detaylar, tâlimatlar şeklinde kendilerine ulaştırıldı. Böylece dört senelik bir eğitim yeterli oldu. Arkadan eğitim fakültelerinden yetişen yeni nesil öğretmenler bu tekniği aldıkları için mesele kalmamıştı.

Okullarda Kavga Var...

Kavgacılar : I. Takım : Fen Bilgisi ve Fizik-Kimya Öğretmenleri.

II. Takım : Matematik öğretmenleri. (Bu ikinciler hem ders saatleri hem de sayıları bakımından kalabalık oldukları için karma yapmaya gerek duymadılar.)

Kavga sebebi : Hesaplamalar.

Olayların cereyan şekli : I. Takım sürekli olarak derslerinde geçen kaldıraç, genleşme, ve optik, yâhut alaşım-bileşim hesaplarını yaptıramadıklarından yakınmak sûretiyle II. Takım'ı mesleki yönden hakârete varacak sözlerle tahrik ediyor, olayların baş müsebbibi olarak onları gösteriyor.

II. Takım ise, konularının arasında bu tarz hesaplamalara yer olmadığını, hâl böyle iken kendilerinin nasıl mes'ûl sayılmaları gerektiğini anlayamadıklarını ifâde ile ilâve ederek : «Biz kimseden bir şey beklemiyoruz. Kimse de bizden bekleme-sin. Herkes kendi uçkurluğunu kendisi bağlasın. Beceriksizliğin mes'ûlü niye biz oluyormuşuz?» demek sûretiyle sorumsuzluklarını ilân ediyorlar ama kavga da bir türlü son bulmuyordu.

.....

Sevgili Anne ve Babalar! Görüyorsunuz, birbirine organik bağlarla bağlı dersler arasında dahî bir koordinasyon sağlayamayan bir eğitim sistemi ile yetiştirilen çocuklarınız ne yapsın? Bu çocuklara : «Evlâdım, sen geri zekâlı mısın?» demek, haksızlıktan da fazla bir şey, âdetâ bûhtandır. Ama günah!..

Mesele Pedagojik Bakımdan Nedir?

Sistemin esâsı : «Parçadan bütüne varmaktır.» demiştik. Yine işâret ettik ki bu bir metoddur. Tıpkı bütünden parçaya gitmenin de bir metod olduğu gibi. Birinin diğerine üstünlüğü kat'iyen söz konusu olamaz. İkisinin de uygulama alanları vardır. İkisi ile de başarılı sonuçlara varılabiliyor. Ancak bir öğretim tekniği olarak matematiğe tatbik edildiğinde netice alınmamıştır. Öğretimin hangi noktasında kopukluk oluyor bilemiyorum ama : PARÇA, HEP PARÇA OLARAK KALİYOR, HİÇ-BİR ZAMAN BÜTÜNLEŞEMİYOR!

Parça kalıp demektir. Yâni kelimedir. Bütün ise cümledir, yâni hükümdür. Kalıplar yan yana gelerek bir hükme varılacaktır. Ama ne hikmetse olmuyor, parçayla bütün arasındaki organik bağ bir türlü teşekkül etmiyor. Neden? Bilmiyorum. Ama bu böyle...

Belki nazariyatla tatbikat arasında bir kan uyusmazlığı olmaktadır. Hani organ nakillerinde ortaya çıkan Rh. faktörü gibi. Ve, bu yüzden parçalar zihinde muallâkta kalıyor. Az çalkanmış sütte olduğu gibi yağ parçacıkları granüller hâlinde teşekkül ediyor ama bir araya gelip de yağ topağını oluşturmuyor.

İşte okullarımızda modern matematiğin vardıgı son nokta... Öğrencinin kafasında matematikle ilgili birşeyler var, var ama bunlar kullanılamayan depo mâlûmattır. Hükme götürmeyen kalıplar hâlinindedir. Sebep-sonuç münâsebetini kuramadığı için hâfıza yüküdür. Diğer bir ifâdeyle: ZİHİNLERE SLOGANLAR NAKŞEDİLİYOR - SLOGANLAR DEPO EDİLİYOR - ZİHİN ONLARLA DOLUNCA MÜCÂDELE EDEBİLME KABİLİYETİ GELİŞMİYOR. Bir bakıma organik bligisayar oluyorlar. Çocuk, NE-DEN, NİÇİN, NASIL sorularını hiç tanımıyor. Çünkü hâfızasında yoktur.

ÇOCUĞUNUZA SİZ DE YARDIM EDEMEZSİNİZ. Çünkü bilgisayar dilini bilmezsiniz.

En başta da ifâde edildiği gibi modern matematik her şeyden önce yeni bir dil getirmiştir. Bu sâdece sistemin ifâde şekli, terimleri değil, Türkçenin 1960 sonrası 'uydurma dil' hastalığını da yüklenerek katmerli bir hâl almıştır. Meselenin özüne vâkıf olmayanlar haklı olarak kendilerini suçlama yoluna gitmişler: «Yenilikleri tâkib edememek ne kadar kötü!.. Kendimi çağın gerisinde kalmış gibi hissediyorum.» demişlerdir.

Aziz Anneler, Babalar! Boş yere kendinizi suçlayıp, ezilip, büzülmeyin. İstenen belki de buydu: **ÇOCUĞUNUZU SİZDEN KOPARMAK!**.. Aynı çatı altında yaşayacaksınız, ama birbirinizin dilini anlamayacaksınız. Çocuğunuzdan büyük olduğunuz, daha önce bu mekteplerde okuduğunuz halde, şimdi ona yardımcı olamıyorsunuz. O halde siz gerilerde kalmış, eskinin adamı, dolayısıyla, çocuğunuzu anlayamazsınız. Dün, hayrül-halef olmak bir evlât için iftihar vesilesiydi. Bugün ise bir utanç kaynağı. Babası gibi, annesi gibi olmak ayıpların en bü-

yüğü. Zirâ senelerdir belli mihraklardan tempo ile yayılan: «**ESKİ KÖTÜ, YENİ İYİ!**» sloganı beyinlere kazınıyordu. Orwell'in «**Hayvan Çiftliği**»ndeki senaryo sahnelendi. Sizi bir şey bilmiyor diye belleyen çocuğunuz en azından size acıyarak bakacaktır. Düşünebiliyor musunuz aziz Anneler Babalar! Siz çocuğunuzun gözünde acınan birer varlıksınız. Ve... siz, otoriteyi temsil ediyorsunuz. Hem birşey bilmiyor, hem de sırasında dikleniyor, emirler veriyorsunuz. İşte buna dayanılmaz:

İsyan!..

1977 - 1979 nesli nereden yetişti sanıyorsunuz? Ben, benim. Anne-baba-ata neymiş? Ben **Türk** de değilim, **Müslüman** da! avâzeleri Allah'ın **Kahhar** ism-i şerifini hatırlatırcasına göklerden inmiyordu, beşerî idrâksizliğin suratlarda şaklayan tokat sesleriydi. Suratı olanların suratlarında şaklayan tokatların sesi... Başka birşey değil.

.....

Modern matematik kabul edilirken bilmem bunlar hiç akıllara gelmiş miydi?

Ama netice budur.

Tıpkı A. Nobel'in mâsum amaçlarla keşfettiği dinamitin sonradan insanları kitle hâlinde imhâ etmede kullanıldığı gibi. Bunun böyle olmasının önlenemediği gibi. Cihanşümül mükâfatlar tesis edilmiş olması sıcak nedâmet yaşları gibi görünse bile, bir kâtilin gözyaşlarından farksızdır.

ÇÂRE: ?...

Bir hâzık hekim gerekli...

EĞİTİMLE İLGİLİ MİLLÎ HEDEFLERİMİZ VE EĞİTİM STRATEJİMİZ*

Prof. Dr. Âmiran Kurtkan BİLGİSEVEN

Konuşmamıza başlamazdan önce **Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı** idârecilerine teşekkürlerimi ifâde etmek isterim.

Benim konum iki husûsu ilgilendirecek niteliktedir. Hem bu günkü millî hedeflerimizi ve eğitimle ilgili hedeflerimizi tesbit edeceğim, hem de millî hedeflerimizle eğitim hedeflerimizi telif edecek bir eğitim stratejisinin ana hatlarının neler olması gerektiğini belirtmeye çalışacağım.

Dinleyicilerime bu konuyu sunarken bir hususta beni mâzur görmelerini ricâ etmem gerekiyor. Bu konuşmanın kısa süresi içerisinde ne millî hedeflerimizin, ne de millî eğitim stratejimizin bütün ayrıntılarını takdim edebilme imkânı mevcuttur. Bundan ötürü en önemli meseleleri ele almaya çalışacağım.

Şimdi, birinci meselemiz üzerinde durabiliriz: **Acabâ kalkınma ile ilgili millî hedeflerimiz neler olmalıdır?**

A — Millî Hedeflerimiz:

Önce millî hedeflerimizi açıklamaya çalışalım. Millî hedef olarak gösterebileceğimiz kalkınma hedeflerimizi iki noktada özetlemek mümkündür: **İktisâdî büyüme ve sosyal gelişme.**

* Bu makâle, 8 Ocak 1988 de Kubbealtı'nda yapılan «Eğitim Stratejimiz ve Genç Nesiller» konulu açık oturumda tebliğ olarak sunulmuştur.

1) İktisâdî Büyüme :

İktisâdî büyüme, «nüfus başına isâbet eden reel hâsılada, cemiyetin teknolojik, ekonomik ve demografik vasıflarındaki değişmelerle birlikte vukû bulan devamlı ve süratli bir yükseliş» anlamına gelir.¹ Sâfi milli hâsılanın devamlı olarak artmasını sağlayacak şekilde teknolojide ortaya çıkacak değişiklikler daha az masrafla daha kaliteli ve daha çok mal elde etmemizi sağlayacak olan yeni ve mükemmel tekniklerdir. Ekonomik vasıflarda meydana gelen değişiklikler, tasarruf ve yatırım miktârında ekonomik büyümeyi destekleyecek artışlar, iktisâdî zararları telâfi edecek **sigortacılık** gibi faaliyetler ve kâr artışını sağlayacak işbirliği teşebbüslerinin sayısındaki ve faaliyetlerindeki artış olarak izah edilebilir. **Ekonomik büyümeyi** desteklemek ve devamlı kılmak üzere **demokratik** şartlarda meydana gelmesi icab eden değişiklikler ise, çalışabilir nüfusun kaliteli hâle gelmesi, milli nüfusun ekonomik zihniyetinde kârlılık gâyesine yönelik bir rasyonalleşme eğiliminin mevcut olması... gibi şartlardır.

Dikkat edilecek olursa, ekonomik büyümenin devamlı olabilmesini sağlayacak teknolojik, ekonomik ve demografik şartların hemen hepsi **maddî kültürle** ilgili özelliklere dayalıdır. Hattâ demografik şart olarak dahî ele alınması gereken hususlar, insanın ekonomik zihniyeti, kâr ve kazanç duygusu gibi tamâmen maddeci değer hükümlerine dayalı hususlardır.

2) Sosyal Gelişme :

Halbuki sosyal gelişme kavramı, insanı da cemiyeti de, cemiyetin kültürünü de her yönü ile ele alan bir kavramdır. **Sosyal Gelişmeyi** çok kısa bir cümle ile târif etmek istersek diyebiliriz ki, sosyal gelişme, **bir cemiyetin madde ve mânâ hedeflerini dengeleyen ideal kültüre yönelmesidir**. İdeal kültüre ulaşmanın ferdi şartı ise, fertlerin zihniyetinde, maddî - ekonomik başarının, mânevî yükseliş için ancak bir basamak olması gerektiği idrâkinin yer etmiş olmasıdır. Mevlânâ bu gerçeği çok iyi belirtmiştir. Mevlânâ'ya göre : **Maddî başarı ve zevkler,**

1 Âmiran Kurtkan Bilgiseven, **Genel Sosyoloji**, IV. Baskı, Filiz Yayını, Bayrak Matbaacılık, İstanbul, 1986, s. 274.

mânâ hedeflerine yükselmek için bir merdivenin basamakları gibi kullanılmalıdır. O halde maddî başarı, hedef değil, vâsıta-
dır. Onu hedef zannedenler merdivenin basamaklarına oturup
kalmış insanlara benzerler. Halbuki «merdiven basamakları
oturup kalmağa elverişli değildir, üzerine basıp geçmek için
yapılmıştır.»²

Su halde, insanların moral bir iç eksenden mahrum olduk-
ları maddeci kültürler, alt-üst tezaadının, hür-köle farklarının
kânûnî tedbirlerle ancak mekanik bir şekilde ortadan kaldırıl-
dığı veyâ çok defâ modern kölelik tipleri yaratılarak muhâfaza
edildiği kültürlerdir. Fert ve cemiyet menfaatleri arasındaki
paralelliğin, madde ve mânâ hedefleri arasındaki âhengin fert-
lere çok defâ mekanik hukuk tedbirleri ile idrak ettirildiği
maddeci kültürlerin hâkim olduğu ülkeler, iktisâdî büyümeyi
başarmış olsalar bile, sosyal gelişmeye mâruz kalamazlar.

İşte, bizim milli hedeflerimizden biri ekonomik büyüme
ise, öbürü de sosyal gelişmedir. Sosyal gelişme, ekonomik bü-
yümenin sağlam temelini oluşturur. Çünkü fertleri, içinde ya-
şadıkları cemiyete, diğer insanlara ve kendilerine yabancılaş-
maktan kurtarır. Sosyal gelişmeye dayanmayan ekonomik bü-
yüme hızı ne kadar büyük olsa da o hızı sağlayan cemiyet, gü-
nün birinde mutlakâ (sosyo-kültürel bir yapı olarak) târîh sah-
nesinden silinip gitmeye mahkûmdur. Milli hedeflerimizi böy-
lece tesbit ettikten sonra, şimdi, bu günkü eğitim sistemimizde
güdülen hedeflerin, gerçekten muhtaç olduğumuz milli hedef-
lere uygun olup olmadığını düşünebiliriz.

B — Millî Hedeflerimize Uygunluk Sağlamak Üzere Eğitim Sistemimizde Alınması Gereken Tedbirler :

Kısaca iktisâdî büyüme ve sosyal gelişme olarak ifâde et-
tiğimiz milli hedeflerimiz acaba eğitim sistemimizin hedefleri
ile ne derecede uygunluk arzetmektedir?

Bu sorunun cevâbı ne yazık ki, bir çok hususlarda müsbet
değildir. Meseleyi evvelâ iktisâdî büyüme ve sonra da sosyal
gelişme açısından ele alalım ve alınması gereken tedbirler üze-
rinde duralım.

2 Mevlânâ, *Fih-i Mâfih*, Çeviren: Meliha Ülker, Maarif Basımevi, İs-
tanbul, 1954, s. 95.

1) İktisâdî Büyüme Açısından :

Acabâ bu günkü millî eğitim sistemimizin hizmet ettiği hedefler hangi hususlarda millî hedeflerimizden iktisâdî büyüme hedefine zıttır veyâ zıt olmasa bile yetersizdir? Ve bir uygunluk sağlamak için alınması gereken tedbirler nelerdir?

a) Ara insan gücü yetiştirme meselesi :

Evvelâ, millî ekonomimizin ara insan gücü talebi üzerinde durabiliriz. Gerek 4., gerek 5. kalkınma plânlarında eğitim sistemimizin ara insan gücü yetiştirme gücünü arttırıcı tedbirler alınacağı belirtilmiştir. Bu tedbirler, şimdiki halde teknik ve meslekî liselerin sayılarını arttırma ve çıraklık eğitimine hız verme tedbirleri olarak gözükmektedir.

Fakat, şurada burada yapılan uygulamalara dayanılarak başarılı olamadığı rivâyetleri dışında çıraklık eğitiminin başarı derecesini tesbit eden kapsamlı bir araştırma yapılmış değildir. **Teknik ve meslekî liselerin sayısını arttırma tedbiri ise son derece pahalı bir tedbirdir.** Çünkü tek bir teknik okulun açılması dahî milyarlarca liralık makine ve teçhizat yatırımını gerektirmektedir.

O halde, millî gelirimizde, teknik okulların sayısını yeterli seviyeye çıkarmamıza imkân verecek bir artış vukû bulunca ya kadar almamız gereken tedbir, **okullar arası işbirliği** (veyâ kampüs) sisteminin getirilmesi tedbiri olabilir. Bu tedbir, **teknik okulların atelye ve teçhizatının** civardaki genel liselerin öğrencileri tarafından da yararlanılmak üzere **münâvebeli bir şekilde ve tam kapasite ile istifâdeye arzedilmesi** sistemidir. Hattâ, aynı atelyelerin geceleri de yaygın eğitim faaliyetleri için kullanılmaları uygun olur.

Sistemin uygulanmaya konması hâlinde ikiyüz civârında (sâdece birkaçı seçilecek) dersler programlara dâhil edilebilir ve **öğrencilerin kaabiliyetli olmadıkları konulara âit derslerden sınıfta kalarak belge almaları önlenebilir.** Böylece liseler **çok maksatlı lise hüviyetine bürünecek**, sırf elit yetiştirecek kısmında okuyan öğrencilere çok iyi lisan bilgisi vermek üzere **kolejlerle de işbirliği** kurulacaktır. Buna karşılık belirli bir teknik veyâ meslek konusunda ihtisaslaşarak yüksek tahsil yapmaksızın hayâta atılacak öğrencilere lisan öğretecek yerde,

kendilerine gerekli olan **meslek kitaplarının tercüme ettirilmesi** faaliyetine Eğitim Bakanlığı'nca hız verilmesi daha uygun olacaktır.

Kampüs sistemi, ancak nüfusun yaygın olduğu ve köylerin birbirine yakın olduğu gelişmiş bölgelerde teknik eğitim sağlayacak bir sistemdir. Bu bölgelerde öğrencilerin bir okul binâsından öbürüne zaman zaman nakledilmeleri pahalı olmayacağı gibi, fazla bir vakit israfını da gerektirmez. Fakat, **Doğu Anadolu** gibi köylerin birbirinden uzak, teknik okul öğrencilerinin tatbikat yapacakları sanâyi sektörünün henüz gelişmemiş olduğu ve halkın dahî teknik eğitime rağbet etmediği bölgelerde, öğrencilerin **küçük sanâyi** kollarında yetiştirilmeleri gerekecektir. Bu kollar, özellikle mahalli ham maddelerin işlenmesini sağlayacak **zenaat kolları** olmalıdır. Ancak, bu bölgelerdeki tatbikatta **öğrencilerin okuldan okula nakli yerine, ders yılının belirli aylarında, muayyen köy veya kasabalardaki çok yönlü liselerde belli bir dersi yoğunlaştırılmış bir programla okutacak olan öğretmenlerin bir yerden bir yere seferber edilmeleri söz konusu olacaktır**. Bu takdirde, bu maksada hizmet edecek öğretmenlerin gençlerden seçilmesi, kendilerine bölge tazminatı verilmesi ve dayalı döşeli misâfirhânelerde âileleriyle birlikte kalmalarının sağlanması gerekecektir. Bir misâfirhânedeki kalarak meselâ **A köyünde** iki ay süre ile dokumacılık veya dericilik dersi veren bir öğretmen, müteâkip iki ayda, tezgâhları ile birlikte hareket edeceği **B köyünde** aynı yoğun eğitim programını uygulayacak; bu süre zarfında önceki okulda, başka bir küçük sanâyi dersinin yoğun öğretim programı uygulanacaktır. Öğretmene tazminatla birlikte **mobilyalı bir dâire** tahsis edilmesi evlenme çağındaki genç öğretmenler için özellikle câzip olabilir.

b) Yüksek tahsile hücumun önlenmesi meselesi :

Kampüs sisteminin dayandığı ana fikir, öğrencilerin elit eğitimine tâbi tutulacak kadar zeki ve kabiliyetli bir azınlık dışındaki vasat kabiliyetli kalabalık kitlesini hayâta hazırlayacak bilgilerle donatmaktır. Yâni, yüksek tahsile geçiş, üniversite giriş sınavları ile değil, lise sınıflarından itibâren temâyüz eden öğrencilerin seçilmesi sûretiyle mümkün olacaktır. Hâlen memleketimizde, bütün lise mezunları üniversiteye girme

idealinin taşımaktadır. Bir kısmı üniversiteye girememekten ötürü aşağılık duygusuna kapılmakta; girebilenler ise mezun olduktan sonra iş bulamadıklarından kendilerine saygı duygusunu kaybetmektedirler.

$$\text{Kendine saygı} = \frac{\text{Başarılar}}{\text{İddialar}}$$

formülünün **iddialar** kısmı, öğrencinin eline verdiğimiz **diploma ile büyüdüğü** halde, işsizlik sonucu başarılarının küçülmesi kendine saygı hissini zayıflatmaktadır.³

c) Hedefsizlikten doğan israfın önlenmesi meselesi :

Kalabalık öğrenci kitlelerine, kabiliyetleri ne ölçüde olursa olsun üniversite sınavlarına giriş hakkının verilmesi, hâlen teknik okullarımızdaki teknik ve mesleki derslerin ders saatleri budanarak yerlerine genel ders saatlerinin arttırılması sonucunu vermiştir. Bu durumda ne teknik bilgileri ne de genel bilgileri kuvvetli olmayan öğrenciler, üniversiteye de girseler, giremeyip teknik eleman da olsalar, **yeterli bilgiye sâhip olmaksızın** hayâta atılmak zorunda kalmaktadırlar. Bu da **ekonomik büyüme** hedefimizi baltalayan önemli bir israf olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴

c) Kalite ve kantite dengesinin kurulmasında yanlış anlayışları önleme meselesi :

Türkiye’de, kalitenin kantiteye fedâ edilmemesi meselesi dâimâ, kalitesiz çok öğrenci yetiştirecek yerde, **kaliteli öğretimle imkânların elverdiği ölçüde mezun verme** meselesi olarak anlaşılmıştır. Bu gâye ile nüfus plânlamasının önemli gerekçelerinden biri olarak **eğitim yatırımlarını arttırma güçlüğü** üzerinde durulmuş ve durulmaktadır.

Halbuki, **elit eğitime**, öğrencilerin lâıyk olanlarının iyi bir eleme ile seçilmesi şartı ile, ne kadar fazla elit yetiştirebilirsek, kalkınmamız o kadar köklü ve sür’atli hâle gelebilir. Bundan

3 Âmiran Kurtkan Bilgiseven, **Eğitim Sosyolojisi**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul, 1987, s. 136.

4 Âmiran Kurtkan Bilgiseven, **Millî Eğitim Stratejimiz Nasıl Olmalıdır?** Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, Afşin Matbaası, İstanbul 1986, s. 28.

ötürü bir memleketin nüfus piramidinin genç nüfus karakteristiği göstermesi, uygun ve az masraflı bir eğitim stratejisi ile atbaşı gittiği takdirde, o memleket için en kıymetli tabiat bağışının varlığından doğan en müsbet sonuçların ortaya çıkmasını sağlayabilir.

Kalabalık ve vasat kalitedeki öğrenci kitlesinin yüksek tahsile geçmesi yerine, kampüs sistemi çerçevesi içinde kısa yoldan teknik ve mesleki bilgilerle donatılarak hayâta atılmalarından sağlanacak tasarrufun lisans üstü eğitime kadar sevkedilecek bir mahdut öğrenci grubunun masraflarına tahsis edilmesi hâlinde nüfus artışı bir dezavantaj olmaktan çıkarak avantaj hâline gelecektir. Çünkü, yeni keşif ve icatları yapacak olanlar ihtiyarlar değil, üstün kabiliyetli gençlerdir. Gerçekten **yaratıcı aydın** niteliğini taşıyabilecek elitlerin sayıca artması, onların tabiatı yeniden yorumlamaları, tabiatın ifâde ettiği değeri tahmin edemeyeceğimiz ölçüde arttıracaktır. Bu durum milli geliri arttırarak, vasat kabiliyette fertlerin daha kalabalık gruplar hâlinde teknik ve mesleki eğitim görmelerine ve ara insan gücü ihtiyacımızı kapatmalarına yol açar.

Avrupa ülkelerinin içinde bulundukları en önemli çıkmaz genç nüfus yetersizliğidir. Hâlen, Avrupa'nın ilim dağarcığı ne kadar dolu ve zengin olsa da, gelecekte ilmi icatları yine gençlerin yapması gerekecektir. Fakat icat ve keşif faaliyetini yürütecek olan genç nesil, (çocuğu ayak bağı olarak gösteren maddeci değer hükümlerinin etkisi altında) gittikçe azalmaktadır. O halde, bizim de, hepsini akar oluk gibi yüksek tahsile sevketmemek şartı ile, **yaratıcı elit** ve **uygulayıcı aydın** (yâni **ara insan gücü**) olarak yetiştirilecek kalabalık bir genç nüfus kitlesine sâhip olmamız, elit namzetlerini iyi seçip, iyi yetiştirdiğimiz takdirde, kalkınmamızın en sağlam garantisini teşkil edecektir.

d) Yeni tekniklere uyma zarûretinin doğurduğu meseleler :

Türkiye, Avrupa Ortak Pazarı'na dâhil olmanın arefesindedir. Mâmâfih, Ortak Pazar'a dâhil olsak da olmasak da, sanâyileşmiş ülkelerin sanâyî malları ile rekâbet edecek kadar ucuz ve kaliteli imâlât yapabilmemiz, yeni tekniklere süratle geçebilmemizi gerektirmektedir. Her yeni teknik, adele gücü ile hayâtını kazanan insanlara duyulan ihtiyacı azaltıcı, buna

karşılık teknik bilgisi ile makineye hükmedebilen insan gücü talebini arttırıcı bir etki yaratır.

Hâlen tabanı son derece geniş olan tabakalaşma piramidi-mizin alt tabakasında yer alan **vasıfsız işçi kitlesinin çocukları**-nı okutma meselemiz Türkiye'nin hayâtı meselelerinden biri-dir. Çünkü ilerleyen teknolojiye ayak uydurduğumuz takdirde alt tabakadaki âilelerin, tıpkı babaları gibi **adele gücü ile ça-lışacak çocukları** iş bulamayacaklardır. Bu çocukların Doğu Anadolu'da devletin sağlayacağı kalkınmada öncelikli bölge avantajlarından yararlanarak **fabrika açacak** müteşebbisler ta-rafından **şartlı burs** verilerek okutulmaları faydalı olur. **Bur-sun şartı uzun bir süre Doğu Anadolu'da hizmet etmek olmalı ve fabrika açacak müteşebbise sağlanacak avantajlar da burs vermesi şartına dayandırılmalıdır.**

e) Beyin göçünün anayasa tedbirleriyle önlenmesi meselesi :

Eğitim sektörünün bütün meselelerini halletmiş olsak bile beyin göçü önlenemediği takdirde, eğitim faaliyeti ekonomik büyüme hususunda kendisinden beklenen **fonksiyonları ifâ edemeyecektir.** Eğitimin demokratikliği ilkesi beyin göçünü anayasa tedbirleriyle önleme prensibi ile katıyyen çatışmaz. Tam aksine, demokrasi rejiminin icaplarına tam anlamıyla uyar. Çünkü, eğitimin amacı sâdece **ferdi yetiştirmek** değil, fakat ay-nı zamanda cemiyetin **insan gücü ihtiyacını gidermektir.** Eği-timin masrafını ise cemiyetin fertleri vergi olarak bizzat yük-lenmektedir. Bu durumda, Türkiye gibi, gelişmeye muhtaç olan bir ülkede, vergi mükelleflerinin sıkıntı ile sağladıkları fonlar-la yetiştirilen ve üstün zekâ seviyesinde oldukları için arka-daşlarına tercih edilerek bâzı fakültelere kabul edilen ve ora-lardan mezun olduktan sonra yurt dışına gidip orada kalan fertler, tıpkı başkalarına âit değerleri zimmetine geçirerek ka-çan kimseler gibidir. O halde lise ve üniversiteye kaydını yap-tıran her öğrenciden yurt dışında kalma fiiline yönelmeyeceği-ne dâir bir form doldurarak imzalaması istenmeli, aynı şekil-de ebeveyninden de çok ağır bir mâli tazminat alınacağı kânû-ni hükme bağlanıp bu tazminâtı borçlanmaya âmâde olduğu-na dâir imzâ alınmalıdır. Bu işlemin demokrasiye aykırı bir ta-rafı yoktur. Bil'akis, beyin göçü, vergi ödeyen milyonlarca va-

tandamızın haklarının gasbı olarak kabul edilmeye ve demokrasiye aykırı bir fiil sayılmaya müstehaktır.⁵

2) Sosyal Gelişme Açısından :

Milli hedeflerimizden ikincisi sosyal gelişme hedefidir. Şimdi, millî eğitim sistemimizin, sosyal gelişme hedefine zıt düşen veya zıt olmasa bile bu hedefe göre yetersiz kalan özelliklerinden doğan meseleler üzerinde durabiliriz.

a) Örgün eğitim programlarımızın mânevî değerlerimizi öğreten derslerden yoksunluğu meselesi :

Genç nesillerimize mânevî değerlerimizi öğretmiyoruz. Onların bu bilgilerden yoksun bırakılmaları **üç menfi sonuç** doğurmaktadır :

İlk sonuç; mezhep ve ırkî şuurluluk farklarının ortaya çıkmasıdır.

«Birçok ülkelerde olduğu gibi memleketimizde de kültürel değerlerimiz büyük ölçüde **din**'den kaynaklanmaktadır. Fakat, dinimizin, sosyal ilimlerin bulguları ile son derece uygun olan ve sosyal gelişmeye imkân veren **birlik** değer hükmü, duraklama ve gerileme devri Osmanlı cemiyetinden itibaren gerektiği gibi yorumlanamaz hâle gelmiştir. Halbuki, birlik değer hükmü, cemiyetin alt-üst, aydın-halk, kadın-erkek, zengin-fakir tezatlarından ve (mezhep, bölge ve ırkî şuurluluk) kutuplaşmalarından kurtarılarak bütünlüğe kavuşmasını sağlayan bir değer hükmüdür. Bu değer hükmü aynı zamanda eğitimin fert ve cemiyet ihtiyaçlarını bağdaştıracak şekilde yürütülmesinde etkili olabilecek bir kültürel temel oluşturabilir.»⁶

Halbuki memleketimizde hâlen, **İslâm**'ın öz değerlerinin **hatâlı yorumlanması** devam edip gitmektedir. **Birlik dini** olan İslâmiyet'in kitleler, gruplar, sosyal sınıflar ve mezhepler arasında bütünlük sağlama gücünün kullanılması şöyle dursun, yozlaştırılan değerler yüzünden bazı hükümleri yer yer ilimle

5 Âmiran Kurtkan Bilgiseven, **Millî Eğitim Stratejimiz Nasıl Olmalıdır?** s. 42.

6 Âmiran Kurtkan Bilgiseven, **Aynı eser**, s. 50-51.

çatışıyor gibi gösterilir olmuştur. Bu durum, genç nesilleri ilme yaklaşıırken dinden uzaklaşmaya sevketmiştir.

Fakat **din**'den (gerçek dinden) uzaklaşmanın mâliyeti cemiyetimiz için çok ağır olmuştur. Moral bir iç **eksenden** mahrum hâle gelen gençlerimizin bir kısmı yobaz akımların, bir kısmı yobazlığın başka bir çeşidi olan ideolojilerin pençesindedir.

Alınması gereken tedbir, lise ve hattâ ortaokul sıralarından itibaren bir «**Türk - İslâm kültürü**» dersinin müfredatı içerisinde çocuklarımıza kendi kültürel değerlerimizin yozlaştırılmamış asli halleri ile öğretilmesidir. Bu yapılmadığı takdirde, mezhep, tarikat ve yozlaştırılmış inanç grupları içinde mânevî tatmin arayarak her biri ayrı bir inanç cemaatine intisap eden gençlerimiz arasında sun'î olarak yaratılan ayrılıklar meydana gelecek ve milletimiz parçalanacaktır.

İkinci sonuç, kültür emperyalizminin meydana boş bulmasıdır.

Evet, kendi kültürümüzü çocuklarımıza, resmen (aynı ders kitabı içinde) eğitim programının bir unsuru olarak öğretme işlemine girişmediğimiz takdirde, onları, kendi kültürlerinin yabancı kültürlerle olan üstünlüğünü idrak etmekten âciz hâle getireceğimiz muhakkaktır. Bu durumda, meydana boş bulan kültür emperyalizmi akımlarından her biri gençliğimizin bir bölümünü etkileyebilir ve yeni nesiller sâdece kendi kültür benliklerini kaybetmekle kalmayıp, birbirleriyle de anlaşılamaz, birleşemez hâle gelirler. Türkiye'de bugün göze çarpan durum budur.

Üçüncü sonuç, Türk cemiyetinin ideal kültürden uzaklaşmasıdır.

Kendi kültürümüzden kopmamız, ideal kültürden de kopmak anlamına gelir. Çünkü, **Türk - İslâm kültürü**, öz değerlerinin yozlaştırılmadığı devrede tam bir ideal kültür niteliği gösterebilmiştir. **İdeal kültür**, **İslâmiyet**'in çizdiği kültür modelidir. Böyle bir model içinde madde ve mânâ hedeflerinin birini ötekine fedâ etmeyen bir şahsiyet yapısı, yaygın şahsiyet tipi hâline gelir ve sosyal bütünleşme ferdiyet kapasitesinin kuvveden fiile geçirilmesini teşvik ederken bundan milli menfaatler lehine bâzı sonuçlar doğmasına yol açar. Fert ve cemiyet,

şahsi menfaat ve milli menfaat, hak ve vazife, madde ve mâ-nâ, hukuk ve ahlâk, milliyetçilik ve beynelmilelcilik arasında ve İslâm kültürü açısından kısaca ifâde etmek istersek, **fark** ve **cem**’ idrakleri arasında ideal bir âhenk doğar. İşte kâh ferdi cemiyete, kâh cemiyeti ferde fedâ eden, uzviyetçi ve mukâveleci sosyoloji teorileri gibi Batı menşeli teorilerin tek taraflılığından uzak ve modern sosyolojinin görüşüne uygun bir idrak, fertlerin ve idârecilerin zihniyetine hâkim olur. Bütün bu özellikleri ile Türk -İslâm kültürünü kaybetmiş olmamız, Türk cemiyetinin ideal kültürden de uzaklaşmasına yol açmıştır. O halde ideal kültüre yeniden ulaşabilmek için kültürel değerlerimizi yozlaştırılmamış saf hâli ile işleyen öğretim programlarının örgün eğitim müesseseleri olan okullarımızda uygulanmasına ihtiyâcımız vardır.

b) Yaygın eğitim programlarında mânevî değerlerimizin işlenmesi meselesi :

Radyo ve televizyon yayınları, halk eğitimi kursları gibi çeşitli yaygın eğitim programlarında bâzı mânevî değerlerimizin işlenmesini sağlama tedbirleri uygulanarak eğitim stratejimiz sosyal gelişme hedefine göre yönlendirilebilir.

Bu tedbirlerden birincisi alt tabakaları yukarı seviyeden **bir hayat üslûbuna değil**, fakat bütün grupları mütevâzi bir yaşama tarzına özendirerek **tasarrufları arttırmak** ve **yatırımları teşvik** etmektir. Yatırım yapabilme imkânına sâhip bulunan yukarı tabakada gösteriş tüketiminin artması alt tabakaları da taklit mekanizmasına sevketmektedir. **Moda**, Avrupalı bâzı sosyologların iddiâ ettikleri gibi sosyal sınıf farklılıklarını (hayat üslûbu bakımından) giderici bir vâsıta olmamaktadır.⁷ Çünkü, bir moda, alt tabakaya kadar yayıldığı zaman üst tabakanın ondan soğuduğu ve eşyâyı eskitmeden bir kenara attığı bir gerçektir. O zaman yeni modelleri piyasaya süren moda firmalarının kazancı artmakta, fakat **millî servet** israf edilmektedir.

Hâlen memleketimizde, televizyon reklamları dahî halkı aşırı harcamalar yapmaya özendirici niteliktedir. Çok az deter-

7 Âmiran Kurtkan Bilgiseven, **Genel Sosyoloji**, IV. Baskı, s. 207-208.

janın yeterli olabileceğini gösteren bir deterjan reklamı istisnâ edilirse, hemen hemen bütün reklamlar aşırı tüketimi teşvik edici bir yaygın eğitim vâsıtası rolünü oynamaktadır. O halde bu konuda son derece titizlik göstermemiz ve yaygın eğitimi, tutumluluğu teşvik vâsıtası olarak kullanmamız lâzımdır.

Yaygın eğitim vâsıtasıyla sosyal gelişme hedefine ulaşabilmek üzere alınması gereken ikinci tedbir halkın başarı arzûsunu harekete geçirici bir eğitim politikası gütmektir.

Başarı arzûsu, bir şeyi veyâ bir işi, kâr etmek, popülerlik kazanmak, siyâsî itibâra ulaşmak, sevgi toplamak... gibi herhangi bir maksat uğruna değil, sırf iyi yapmış olmak için iyi yapmaktır. Prof. Meclelland tarafından verilen başarı arzû târifinin⁸ zarûrî bir sonucu olarak, başarı arzûsunun yerine getirilmesi, bu arzûyu duyan ferdin, ister istemez başkalarının hedefine yönelik olması, yâni kendi hedeflerini arka plâna atması ile mümkündür.

Fakat bütün bu izahları biraz dikkatli olarak tetkik edecek olursak târif edilen başarı arzûsunun bizim muvahhidlerimiz tarafından izah edilen ve methedilen fakr ahlâkından başka bir şey olmadığını görürüz. İslâm Peygamberi, fakirliği, neredeyse imansızlığa yakın bir belâ olarak nitelendirmişler, buna karşılık «fakr iftihârımdır» buyurmuşlardır. Çünkü, hangi cemiyette fakr terbiyesi yaygınlaşırsa, o cemiyette fakirlik ortadan kalkar. Zirâ, fakr başka şey, fakirlik başka şeydir. Nerede insanlar fakr terbiyesi ile harekete geçiyorlarsa, orada onlar, maddi şeyleri mânevî yücelmenin vâsıtası olarak görebilmekte ve bir noktadan sonra maddi tatmin basamaklarını ayak altına alarak ve onlara basıp geçerek mânâ hedeflerine yükselme idealine sâhip olmaktadırlar. Halkın bu tarzda terbiye edildiği cemiyetler madde ve mânâ hedeflerinin ideal bileşimine dayanan ideal kültüre ulaşmış cemiyetlerdir.

Şu halde, gerek örgün, gerek yaygın eğitim faaliyetlerimizde, kendi kültür değerlerimizin yozlaştırılmamış aslı hâlini yeniden ele aldığımız takdirde, hem sosyal gelişme, hem de ekonomik büyüme açısından müsbet sonuçlar elde edebiliriz.

8 Âmiran Kurtkan Bilgiseven, Eğitim Sosyolojisi, s. 140.

Çünkü, mânevî kültür açısından üstün durumda olan milletler kendi kültürlerine sâdık kaldıkları takdirde, sâdece maddî kültürden yana üstün milletleri geride bırakabilecek bir potansiyel güce sâhiptirler. Bu potansiyel güçten yana, dünyâ üzerinde Türk - İslâm kültürü kadar zengin olan hiç bir kültür yoktur.

MUHÂFAZAKÂRLIK, LİBERALİZM

Sadri SARPTIR

Batı dünyasında, son yıllarda büyük bir değişiklik görülüyor. Muhafazakârlık ve Liberalizm, son derece moda oluyor; ön plâna geçiyor. Muhafazakârlık ve Liberalizm yeniden doğuyor; bu konuda çok yazılıyor, çok tartışılıyor. Aydın çevrelerimizin ağızında yıllardır sakız olan ve ama hiç bir zaman bir berraklığa kavuşamayan bu kavramlar üzerine ciddi incelemeler yapılıyor; eserler yazılıyor. Böyle eserlerden ikisi, Fransa'da son beş yıldır çok dikkat çeken, aktif bir gazeteci ve genç bir mütefekkirin, Guy SORMAN'ın «Amerikan Muhâfazakâr İnkılâbı» (La Revolution Conservatrice Americaine 1983 Paris) ve «Liberal Çözüm» (La Solution Liberale, 1984 - Paris) isimli iki kitabı elimize geçti. Bu iki kitabı büyük bir dikkatle defâlarca okuduk. Çok dikkatimizi çeken fikirler ifâde eden satırların altını kırmızı kalemle çizdik. Daha sonra bu satırları Türk aydınlarına sunmayı düşündük. İşte aşağıda okuyacağınız bu altı çizilmiş satırlardır. Biz, böylelikle meslekleri iktisatçılık olmayan aydınlarımıza çağdaş Batı düşüncesi hakkında bir fikir vermek için bu iki eseri tanıtmaya çalıştık.

Muhâfazakârlık ve Liberalizm :

Son zamanlarda Türk fikir hayatında «Muhâfazakâr ve Liberal» terimleri çok sık kullanılıyor. Ancak, çeşitli görüşlerdeki

grupların «Muhafazakâr ve Liberal» kavramlarını anlayışlarında eskiye nazaran bir fark, bir gelişme yok.

Sol ve kendisini «İlerici, Çağdaş» sayanlarla ateistlere göre, Muhâfazakârlık demek: «Körü körüne mâziye bağlı olmak; Yobazlık, Gericilik, Şeriatçılık ve bâzan da Osmanlıcılık veya Çağdışılık» demek. Muhâfazakâr kimse de: «İmam Hatipli, çenber sakallı, ense göbek yerinde, eli tesbihli, Arap harfleri âşığı, Arapça ayın harfini idgam-ı meal-gunne ile telâffuz eden; veya kara çarşafı, yâhut da başörtülü, türbanlı» kimse demek. İsterse bu kimseler, yarım düzine Avrupa ve Amerika üniversitesinde mastır ve doktora yapmış olsun ve akademik hayatta son kademeye çıkmış olsunlar; hiç farketmez. Bu kimseler «Batı uygarlığına, lâikliğe, çağdaşlığa» karşıdırlar; bunların eğitim alanından, devlet kademelerinden tasfiyesi gerekir.

Liberal ve Liberalizm kavramını anlayışta ise, sol çevrelerde, kendisini muhâfazakâr sanan çevreler arasında da pek fark yok. Onlara göre Liberal: «Renksiz, karakersiz, oportünist, fırsatçı, komprador, toplumun hakkını yiyen, hattâ bir ahlâksız» demek. Siyâsette iktidâra gelmek, ekonomide kazanmak için her yola sapabilir, her vurgunu vurabilir. Liberalizmi sınırlayan bir şey yoktur. Fikir hayatımızın, genellikle üzerinde karar kıldığı mutâbakat, kısacasına böyle. Tamâmen söyledığımız gibi olmasa da, çok farklı değil!

Maalesef ülkemizde bu fikirde olan sol ve sağ çevreler, yine her zaman olduğu gibi dış dünyâya dönüp bakmıyorlar; gelişmeleri tâkip etmiyorlar.

Halbuki, «Muhâfazakâr ve Liberal» kelimelerini kendilerinden ithal ettiğimiz ve kendilerine çok kızmakla beraber, kimimizin açıkça, kimimizin gizlice hayrânı olduğumuz, Amerika ve Japonya dâhil, Batı dünyâsının fikriyatında büyük değişiklikler var; son yıllarda orada köprülerin altından çok sular aktı. Biz bu sahypelerde Batı dünyâsında Muhâfazakârlık ve Liberalizm konusunda bugünkü düşüncelere temas etmek istiyoruz.

Son yıllarda Batı'da artık, Sol'un sıfırı tükettiği, nefesinin kesildiği görülüyor. Uzun yıllar Batı entellektüel çevrelerine hâkim olan sol, artık yeni iddiâlar getiremiyor; yıllardır piyasaya sürdüğü sloganlar eskidi, bayatladı. Daha da kötüsü, Sovyet Rusya'da bütün hiddet, şiddet ve yoğunlukla uygulamaya

konan sosyalizm, her alanda ve her ülkede başarısız oldu. Sosyal sınıfları ortadan kaldıracığını iddiâ eden sol, bilâkis ortaya eskisinden çok daha egemen, yeni bir sınıf yarattı. Yeni Muhâfazakârlar'ın fikir önderlerinden olan Irving Kristol'a göre :

(Bu yeni sınıf mensuplarının faaliyetlerinde müşterek olan şey, lâf üretmek, yeni semboller yaratmak ve fikirler yumurtlamak. Bu sınıfta entellektüeller, yarı aydınlar, öğretmenler, şâirler, gazeteciler, memurlar, hâkimler, haber iletişim teşekküllerinin mensupları yer alıyor. Bu yeni sınıf cemiyetin kurallarını tesbit ediyor, değer ölçülerini koyuyor, siyâsete yön veriyor. Bahis konusu, gerçekten yeni bir sınıf. Çünkü bu sınıf mensuplarının hedefleri aynı, yaşayış tarzları aynı, aynı değer ölçülerini paylaşıyorlar; bu yeni sınıf enformasyon üretiyor, tertipliyor, düzenliyor ve yayınlıyor. Kapitalizme göre sermaye ve sendikalizme göre işçi ne ise, bu yeni sınıfa göre de **kelimeler** aynı değeri taşıyor; yâni bu yeni sınıfın sermayesi, işçisi, kelimeler, lâflar. Bu sınıf, yeni bir sınıf; çünkü eğitimin yaygınlaşması, haber ve yayın vâsıtalarının gelişmesi sûretiyle bu sınıf tesirini çok artırmış bulunuyor. Bu yeni sınıfın özelliği, «**Contre culture**», kültüre karşı olmak; yâni kapitalizme karşı olmak, ekonomik gelişmeden endişe duymak ve «**çalışma, disiplin, mâneviyat, mahremiyet, tasarruf, mülkiyet**» gibi, orta sınıfın inandığı değerlere karşı olmak ve fanatik bir lâiklik! Bu yeni sınıf tufeyli, parazit; çünkü kendisi üretime hiç bir katkıda bulunmadığı halde, kapitalizmin yarattığı zenginliklerden faydalaniyor. Bu zenginliğin nasıl meydana geldiğini bile bilmiyor; ama bu zenginliğin cemiyette dağıtılmasından, bölüşülmesinden yana.

Batı fikriyatında son yıllarda esaslı değişmeler var. Daha önceleri Sosyalizm moda idi; Sosyalizm şıktı. Liberalizm ve Muhâfazakârlık bu yeni sınıf için korkunç şeylerdi. Günümüzde hava değişti. Sosyalizm rüyâsı bir kâbus oldu, en son moda Liberalizm. Bu Liberalizm bir bakıma muhâfazakâr da. Muhâfazakârlık ve Liberalizm birbirlerini tamamlar hâle geldiler. Halbuki Batı'da ondokuzuncu asırda durum böyle değildi; Muhâfazakârlık ve Liberalizm birbirleriyle çatışıyordu.

Muhâfazakârlık, bir davranış, bir tavır. Liberalizm ise bir tasarı, bir proje, yâni; ne, nasıl yapılacak demek.

Batı'ya göre, Muhâfazakârlık, cemiyetin sosyal, târihi ve mânevî devamlılığına katılmak demek; mâzide bir hikmet, bir basiret olduğunu, kurulmuş olan düzende de iyi bir şeyler olduğunu kabul etmek demek; yâni mâziyi toptan kötölememek, inkâr etmemek demek. Bununla berâber Muhâfazakârlık, kültürel, dinî ve millî durumlarda çeşitlilik olduğunu da görmek, medeniyet için tek bir model olmadığını, târihin yalnızca bir tek izah tarzı bulunmadığını da kabul etmek demektir.

Bir Muhâfazakâr reformlardan çekinir; en azından muhakkak her reformun, sırf reform olduğundan dolayı iyi olacağına inanmaz. Her hâlükârda daha henüz bilemediği bir kötülüğü, bildiği bir kötülüğe tercih etmez.

Bir Muhâfazakâra göre; cemiyet nizâmı, adâlet ve hürriyet bir kânun veyâ kararnâme ile veyâ siyâsî bir sarsıntı ile gerçekleşmez; uzun bir târihi tecrübe sonunda sağlanır.

Yalnız bu muhâfazakârlık yalnız başına Devletçiliğe karşı bir alternatif getirmiyor ve zamânımızda bir ideoloji doyumsuzluğunu tatmin etmiyor. İşte bundan dolayı Liberal olmak lüzûmu doğuyor; yâni bugün Muhâfazakâr felsefeye «cemiyetin projesi» denen ve siyâsetin baş vurabileceği bir ütöpik modelin ilâvesi gerekiyor.)

Yalnız şunu gözden kaçırmamak lâzım. Anglosakson ülkelerinde Liberalizm kelimesi Batı'dakinden çok farklı, mânâda kullanılıyor; tamâmen aksi mânâyâ alınıyor: Liberal hemen hemen solcu demektir! Hattâ Fransa'daki «İleri Liberalizm» in bir «Sosyal Demokrasi» olduğu söyleniyor.

Târihten ve lisandan doğan farklılıkları bir yana korsak, diyebiliriz ki, Liberalizm her yerde, her zaman ve her hâl-ü kârda, insanı, yâni beşeriyetin bir ferdi olan insanı Devlet'e karşı tercih ediyor, insanı Devlet'e nazaran daha imtiyazlı görüyor. Liberalizm, yalnızca gençleşen eski bir fikir değil, bugün bir düzine hükûmetin (Belçika, İngiltere, Federal Almanya, Danimarka, Hollanda, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve bir ölçüde de İtalya) uyguladığı bir rejim.

Liberal olmak için, yalnızca Liberalistim demek yetmiyor, gerçeğe gözlerini kapamamak gerekiyor. Halbuki uzun zamandır sol, sosyalizm gerçeğine gözlerini kapadı. Sovyet Rusya'daki gerçekten ürktü, Çin'e döndü; Çin'den korktu, Yugoslavya'-

yı methetti; şimdi ne diyeceğini bilmiyor. Liberalizmin de bugün yaşamakta olanı hesâba katılmalıdır. Bugün Liberalizm yalnızca kitaplarda ve nutuklarda mevcut değil; uygulandığı, yaşadığı ülkeler var; oralara bakmak lâzım. Ama bâzıları yabancı ülkelerdeki tecrübelerin her ülkeye uymayacağını söyleyeceklerdir; doğrudur. Ancak günümüzde Batı dünyasının muhtevâsı, siyâsî, ekonomik meseleleri tamâmen aynı mâhiyet-te. Meselelerimizin ne kadar birbirine benzediğini görmemiz için dışarı bir göz atmak yeter.

Sosyalistler bunu uzun zamandır biliyorlar. Marksistler kendi husûsî projelerini katiyen dünyâ meselelerinden ayrı tutmamışlardır; çok tuhaftır ki Liberaller son derece az kozmopolittirler. Ama bugün bu da değişti artık, sosyalistler kendilerine kapanıyor, Liberaller ise daha fazla âlemsümûl oluyorlar.

Muhâfazakârlığa ve Liberalizme Dönüş :

Batı ülkelerinde Muhâfazakârlığa ve Liberalizme dönüş, hem derin, hem de âlemsümûl ölçüde. Bir çok milletleri kapsayan bu dönüş kısa bir zamanda oluştu. İngiltere’de 1979 da Muhâfazakârlar iktidâra geldiler; 1980 de Amerika Birleşik Devletleri’nde, 1982 de Federal Almanya’da, Hollanda’da, Belçika’da ve Lüksemburg’ta iktidâra geldiler. Fransa’da da iktidârı Muhâfazakârlar ele geçirdiler ve Fransız Solu 1983 sonbaharında yeni bir sol Liberalizme dönüştü.

Görüldüğüne göre Batı’da kırk yıldır iktidarda olan sol, artık her yerde iktidârı Sağ’a kaptırıyor; ve Sağ’ın iktidârının da uzun süreceği anlaşıyor.

Peki, Batı dünyasında Sol, iktidârı ne zaman ele geçirdi? Bu iş İkinci Dünyâ Harbi sırasında başladı. İkinci Dünyâ Harbi sırasında, savaş şartları sebebiyle devlet bürokrasileri iktidârı ele geçirdiler ve kırk yıl geri vermediler. İkinci Dünyâ Harbi sırasında Batı toplumlarının devletleştirilmesi, savaş ihtiyâcından çok ileri götürüldü. Bâzi kimseler harp sırasında bunun farkına vardılar. Ama bunu açıklamak için cesâret gerekirdi. İkinci Dünyâ Harbi sıralarında Londra, Alman bombaları altında harap olurken, aslı Avusturyalı bir İngiliz filozof, **Friedrich von Hayek**, 1943 de «Köleliğin Yolu» isimli küçük bir kitap yayınladı ve **Churchill**’in Milli Koalisyon Hükûmeti’ni

şiddetle tenkit eden bu eserde; savaş bahânesiyle cemiyetin devletleştirildiğini ve bu devletleştirmenin demokrasiyi totalitarizme sürükleyeceğini iddiâ etti. Hayek bu devletçilik fikrinin Sol'da olduğu kadar Sağ'da da yayıldığını gördüğü için «Köleliğin Yolu» isimli kitabını «Bütün Partilerdeki Sosyalistlere» ithaf etti.

Hayek'e göre; Sosyalizm ve Liberalizm birbirinin muâdili, karşılığı seçenekler değildir. Sosyalizm ve Liberalizm şahsî tercih veyâ mânevî eğilimlerle de ilgili değildir; bir siyâsî alternatif olmak da bahis konusu değildir. Mesele böyle ele alınmamalıdır, ilmi mâhiyette ve objektif bir değerlendirme yapılmalıdır; mukâyese böyle yapılmalıdır. Hayek, bütün ömrünü, Liberalizm'in teori bakımından, târihi bakımından ve tecrübe bakımından üstün olduğunu göstermeye vakfetmiştir.

Hayek'e göre, cemiyet iki şekilde ve yalnızca iki şekilde oluşabilir :

— Bunlardan birincisi, kendiliğinden (spontane) oluşma; Hayek buna Kosmos diyor.

— İkinci şekilde oluşma ise, güdümlü, tepeden inme emir, karar ve kânunla (decrete) oluşma; Hayek buna da Taxis diyor.

Birinci şekilden Liberalizm, ikinciden de Sosyalizm kaynaklanıyor.

Hayek, Liberalizm ve Sosyalizm arasındaki bu zıddiyetten hareket ederek, yalnızca Liberalizm'in temellerinin rasyonel olduğunu, hem târihin ve hem de mantığın bunu isbat ettiğini gösteriyor.

«Büyük Toplum» yâni bugün içinde yaşadığımız ileri sanâyî toplumu, asırlar boyunca, fertlerin kendi istekleriyle giriştikleri serbest teşebbüslerin bir birikimi olarak teşekkül etmiş bulunuyor. İşte böylece, son derece karmaşık bir dünyâ yaratmış ve bunu da plânsızca yapmış bulunuyoruz. Öyle müesseseler, teşekküller meydana getirmişiz ki, bunlar bizim hem hayatımızı sürdürmek ve hem de zenginleşmemiz için gerekli. Hayek, bunlara misâl olarak, âile'yi ve mülkiyet'i gösteriyor. İşte biz insanların tesâdüfen keşfettiğimiz ve tecrübe faydalarını gösterdiğinden dolayı tekemmül ettirdiğimiz örnek müesseseler. Başlangıçta, mevcûdiyetimiz için bile şart olan, âile ve

mülkiyet kapitalizmin temellerini oluşturuyor ve modern zenginliğin başlangıçtaki hareket noktasını teşkil ediyor.

Hayek bize târihimizin, kendiliğinden (spontane) yapılan teşebbüslerle, tecrübeye dayanan seçmeyi bir araya getirdiğini gösteriyor. Cemiyet âdetâ biyolojik bir ameliyeye itaat ediyor; bu ameliye de yalnızca umûmi menfaate uygun müesseseleri muhâfaza ediyor. Cemiyet, **din** müessesesini de muhâfaza ediyor; çünkü cemiyet için gerekli. Cemiyeti mânen yükseltiyor ve ölçülü hareketini sağlıyor.

Ekonomik düzende ise, ekonomik gelişme ve kalkınmanın kaynağını teşkil eden serbest teşebbüs ve serbest mübâdele de, tepeden inme emirler, kararlar ve kânunlarla meydana gelmemiştir; **tecrübe** neticesinde ortaya çıkmıştır.

Hayek diyor ki: Liberal ekonominin içine «düşmüş» ve orada kalmış bulunuyoruz; çünkü bunu kıtlıktan kurtulmanın çâresi olarak görüyoruz; tecrübe bizi bu görüşe götürmüş. Halbuki «**Liberal Ekonomi**» denecek böyle bir sistemi cemiyete hiç kimse, hiç bir hükûmet zorlamış değildir. Ekonomik gelişme, kalkınma Rônesans Avrupası sitelerinde hüküm süren siyâsi hürriyetin ve ferdî teşebbüslerin, tesâdüfe ve tecrübeye dayanan bir mahsûlüdür; programlanmış bir oluşum değildir. O târihten beri, ekonomik gelişme, kalkınma, başlangıçtaki bu modele göre durmadan gelişmiş ve durmadan karmaşık bir hâl almıştır. O günlerden beri, ekonomik gelişme, kalkınma, geniş bir pazar üzerinde, sanki «**gizli bir el**»in yönettiği ve kendiliğinden organize olan milyonlarca münferid hareketin tertiplenmesiyle oluşmaktadır.

1983 yılında Nobel Ekonomi Mükâfâtı'nı kazanan Fransız ilim adamı **Debreu** de modern **Liberalizm**'i savunanların bir fikir önderi. Ona göre; ekonomi bir fikir, bir kanaat meselesi olmaz. Ekonomi dâimâ bir ilimdir; ekonomik teknikler ilmidir ve ekonomi meseleleri her yerde ve her zaman aynıdır. Bir hükûmet ister Komünist, ister Sosyalist ve Liberal olsun, her hâl-ü kârda bahis konusu olan, ekonomik gelişmenin, kalkınmanın şartlarını bir araya getirmektir. Başka yol yoktur, bu şartlar cihanşümuldür ve şunlardır: Tabîi, beşerî ve mâlî kaynakları optimal şekilde tevzî etmek ve üreticileri üretmeye heveslendirecek şekilde kendilerine muazzam bir enformasyon sağlamak. Hemen her hâl-ü kârda böyle bir istatistik çalışma

olduğu takdirde, üretme ve ticâret serbestisi matematik bakımdan en iyi neticeyi vermektedir. Objektif olarak pazar ekonomisi, güdümlü ekonomiye nazaran çok daha verimli ve etkilidir; pazara her türlü dış müdâhale pazarın performansını muhakkak azaltmaktadır. Liberal ekonominin üstünlüğü, şüphe götürmez sûrette, matematik olarak isbat edilmiştir. Mâmâ-fih bu üstünlük nazarîdir, çünkü Debreu'ye göre, artık dış müdâhaleden sarsılmayan bir pazar yoktur. Zâten, bizzat Sosyalistler de pazarın üstünlüğüne inanmış görünüyorlar; çünkü her Sosyalist hükûmetin ekonomide yaptığı reform dâimâ Liberalizm'e yaklaşıyor; güdümlü, merkezden yönetilen ekonominin yapabileceği en iyi şey Liberal ekonomi «kılığına girmek», Liberal ekonomiye benzemek oluyor.

Debreu'nun Liberalizm'in târihinde bir dönüm noktası olduğu söyleniyor; çünkü Debreu şimdiye kadar müşâhede ve muhâkemeye dayanan bir teoriye, matematik bir temel getiriyor. Debreu ile Ekonomik Liberalizm ilmi bir hüviyet kazanıyor. Debreu'ye göre, Ekonomi ilmi, gelişmesinin şafağında bulunuyor. Eğer Liberal Ekonomi, matematik kânunlara uyuyorsa ve eğer bu kânunlar formüle edilebilirse dünyamız değişebilir. Debreu, tıpkı fizik ve biyolojide olduğu gibi ekonomide de bir ilmi inkılâp olacağını tahmin ediyor.

Eğer Liberallerin «kendiliğinden oluşma = spontané» düşünceleri ilmen doğru ise, Sosyalizm entellektüel bir hatâ, daha doğrusu entellektüellerin bir hatâsı oluyor. Hayek de Sosyalizm için «Entellektüellerin uğursuz kibri» diyor.

Sosyal Devletçilikte Entellektüel Hatâ:

Liberal «Kendiliğinden Oluşma = Spontane» düşüncesinin aksine, «güdümlü oluşma» taraftarları, ilerlemenin kânunlarına hâkim olmanın ve cemiyeti istenen bir plâna göre inşâ etmenin mümkün olduğuna inanıyorlar, ve bunu da kendilerinin yapabileceğini sanıyorlar. Hayek, bu «inşâcılığa», çılgın bir ihtiras, diyor. Devlet bürokrasisinin yeterli enformasyonu toplayabilecek, bunları merkezileştirebilecek ve nihâyet kullanabilecek kabiliyette olduğu düşüncesi bile akıl dışıdır. Gerçekte, dünyâyı yeniden icat edecek kadar zekî hiç kimse yoktur. Sosyal devletçilik ölçsüzlüktür, zihnî bir bozukluktur ve politi-

kada bütün totaliter doktrinler, bu sosyal devletçilikten kaynaklanır.

Üçüncü bir yol yok, zirâ bütün politik ideolojiler bizi, ya Kosmos'a, ya Taxis'e götürür.

Sosyal Demokrasi veya Karma Ekonomi düşünceleri âşikârdır ki, mâhiyetleri dolayısıyla, «güdümlü düzen»den doğar, bunların yarısı doğrudur, yarısı da yanlıştır denemez, tamâmi yanlıştır. Sosyalizm, Sosyalizm olmaktan çıkmadan Liberal olamaz, birbirine tamâmen zıd iki anlayışın bir sentezini yapmak, tasavvur edilemez.

Bu düşünceler, Sosyalizmin târihi câzibesini de izah ediyor. Yâni, Sosyalizm «eşyânın tabiatına karşı bir kibir»dir.

Sosyalizmin rasyonel bir dünyâ kurma hevesi, târihi tecrübe ile çelişiyor, yâni Sosyalizm öyle modern bir çılgınlık ki, insanlığın bütün meselelerini çözmek için, insanlığı teşkilâtlandırmak, plânlamak ve yönetmek üzere insanlar üzerinde tecrübeler yapmaya kalkıyor.

Hayek'e göre, **Liberalizm** tabiatı itibâriyle halka tamâmen uygundur, **halkçı** bir duygudur, **Sosyalizm** ise entellektüellerin icâdidir.

Yine Hayek'e göre ölçsüz olmada Fransız entellektüelleri önde geliyor, bu sebeple Fransızlar başlangıçtan itibaren sosyalizme hazır ve yatkın bulunuyorlar. Fransa'da başlangıçta bu yanlışa âmil olan **Descartes** — Çünkü, Descartes ilk defâ olarak «gayr-i şuurî bir basireti» reddediyor; ve biz ancak gösterilebilen bir şeyin gerçek olduğuna inandırıyor. **Rousseau** da insanların isteginden başka kânun olamayacağını iddiâ ederek Descartes'i teyid ediyor. Daha sonra da **August Comte** geliyor; **Pozitivizm**'i getiriyor; beşerî ilimlerin hepsini sosyolojiye iteliyor ve ciddi bir ekonomi eğitime mâni oluyor. İşte bundan dolayı Fransız entelijansiyası liberal düşünceden tamâmen kesiliyor.

Batı'da yine çok enteresan bir gelişme var. Amerika'da **Reagan** devri entellektüelleri, ekonomik teoriye «ahlâkı» katmak istiyorlar. Meselâ, «**Kapitalizmin Teolojisi**» isimli eserin yazarı **Michael Novak**'a göre; siyâsî hürriyetle ekonomik zenginlik birbirinden ayrılmaz şeylerdir; ama dîni bir ahlâk da

muhakkak lâzımdır. Yine meselâ, «Zenginlik ve Fukâralık» eserinin yazarı George Gilder'e göre, 1970 yıllarındaki ekonomik krizin sebebi âilenin bozulması ve dinin zayıflamasıdır. Devlet, evlenmeden çocuk sâhibi olan annelere yardım ederek işsizliği teşvik etmiştir; çünkü Gilder gençlerdeki üretim eksikliğini cinsî serbestîye bağlamaktadır.

Kapitalizm tamâmen ahlâk kâidelerine dayanmaktadır; bu sistemde verilen sözün tutulması gerekir; ticârî münâsebetler ahlâk ve nâmus dâiresinde yürütülmezse ticârî müesseseler yıkılabilir.

Aydın bir din adamına göre, din ile Liberalizm arasında, insanlığı totalitarizme karşı korumak için, objektif bir ittifak vardır.

Liberalizm'in Üç Prensibi:

Hayek: «Ben genç iken liberaller ihtiyardı; ben ihtiyar iken liberaller genç» diyor. Bugün Batı'da gençlik, hattâ Fransa'da üniversite gençliği de, Liberalizm'den yana. Eskiden Fransa'da Lacordaire'in bir sözü vardı; diyordu ki: «Zengin ve fakir arasında serbestîye kavuşturan kanun, baskıya ve zulme götüren ise serbestîdir.» Bugün, Lacordaire'in bu formülünü çekinmeden tersine çevirebiliriz. Bugün baskıya ve zulme götüren kânundur. İşte günümüzde sosyal ve ekonomik himâye rejimlerinin vardığı netice bu. Başlangıçta iyi niyetle başlayan bu himâyeler, nihâyet bir davranış bağımlılığına götürüyor ve irsi fukaralık mahalleleri, Ghettolar yaratıyor.

Esas, sosyal adâlet yerine, dayanışma rûhunu getirmektir. Sosyal devletçiliğin ileri sürdüğü esaslar dâhilinde adâlet isteği, herkesin eşit olmadığı bahânesi ile cemiyetin tamâmını mahkûm ediyor. Böylece de sosyal adâleti üstelenen sosyalizm bir dağıtma ideolojisi hâlini alıyor. Bu da bir aldatmaca oluyor, çünkü liberal bir ekonomik gelişme, bir kalkınma olmadıkça ortada dağıtılacak bir şey kalmıyor. Ekonomik gelişmeyi, kalkınmayı gökten inmiş kudret helvası sanan Sosyalizm, yalnızca kıtlığı paylaştırmak durumuna düşüyor.

Pazarın hârika meziyetleri sâyesinde herşeyin dâimâ kendi kendine düzeleceğine inanan klâsik liberalizm de bizâtihi, bir ekonomik gelişme, kalkınma teorisidir. Ama artık pazar

yok. Binâyı boş arsaya inşâ etmiyoruz; bir çok müessesenin bulunduğu bir cemiyet içinde yaşıyoruz; iyi veyâ kötü, bu müesseseler mevcut. **Yeni liberalizm** bu noktadan hareketle, ekonomik gelişme, kalkınma ile dayanışmayı pratik bir şekilde bağdaştırmaya çalışıyor.

Bunu başarabilmek için, tabiatı dolayısıyla, bizâtihi ekonomik gelişmenin, kalkınmanın gerilimler yarattığını anlamak gerekiyor. Ekonomik gelişme, kalkınma eşitsizlikler yaratıyor. Bundan dolayı, liberaller için bu eşitsizlikleri dikkate almak mantıkî bir görev oluyor; liberallerin bilhassa bu eşitsizlikleri inkâr etmemeleri ve maskelememeleri gerekiyor.

Sosyal demokratlar, birkaç kişinin ihtiyaçlarını karşılamak için bütün cemiyetle oynuyorlar; halbuki liberaller ise cemiyeti tabii şekilde işlemeye bırakıyorlar ve gerçekten ihtiyacı olana da direkt olarak yardım ediyorlar.

Yeni liberalizmin üç prensibi var: Kendiliğinden oluşma (Spontane), düzenin üstünlüğü, meseleleri kânun, kararnâme ve emirlerle çözmeye kalkmamak ve cemiyette dayanışmanın bir görev olduğu düşüncesi.

Liberalizm'e Engeller:

Ancak uygulamada liberalizm öyle kolay gelişmiyor. Engellerle karşılaşılıyor. Devlet kadroları direniyor. Akla şu sual geliyor: Sol iktidarlar devrinde devlet kadroları genişliyor, güçleniyor, sağ iktidarlar devrinde daha da genişliyor, güçleniyor, neden? Cevap şöyle: Devlet kadroları soyut bir kavram değil; yaşayan, normal insanlardan mürekkep. Onlar da yeni bir sınıf oluşturuyorlar ve kendilerini, menfaatlerini savunuyorlar.

Yeni Bir Sınıf:

Beyrut Üniversitesi'nden Alman sosyolog Michael Zöller'e göre, **Devlet organize olmuş, bir şahsî menfaatler sistemidir.** Yine Zöller'e göre, bu Yeni Sınıf'ın mensupları, Devleti idâre eden bürokratlar, memurlar ve politikacılar normal ve herkes gibi birer insandır. Onlardan birer evliyâ olmaları ve menfaatlerini katıyen düşünmemeleri beklenemez. Onların da hevesi, ar-

zûsu, hepimiz gibi, hem gelirlerini, hem de otoritelerini artırmaktır. Onlar da, bir sınıf olarak, iktidarlarını, müdâhalelerini, pazardan alacakları hisseyi, yâni vergilerden toplanan miktardan kendi paylarını artırmaya çalışacaklardır. Onlardan başka türlü hareket etmelerini beklemek akılsızlık olur. **Liberalizm'i savunan bir hükûmetin** de, bu **Yeni Sınıf'ın**, kendi mahvını gerektirecek şekilde çalışmasını beklemesi bir paradokstur.

Her memlekette bu Yeni Sınıf'ın kendi milli kültürüne uygun bir konuşması, bir gerekçesi vardır. Almanya'da, **Hegel** felsefesine uygun olarak, **mukaddes devleti**, **ideal seçkinler** zümresinden oluşan **kamu bürokrasisi** yönetir. Amerika Birleşik Devletleri'nde bu Yeni Sınıf **pragmatik** bir dil konuşan **teknisyendir**. Günümüzde teknokrat, XIX. asırdaki mühendisin yerine geçmiştir; tıpkı bir zamanlar mühendislerin yollar açarak, köprüler kurarak tabiatı fethemesi gibi, teknokratlar da cemiyeti ıslâha kalkmakla, fukâralıkla, eşitsizlikle mücadele etmektedirler. Yüksek dereceli Fransız devlet memuru ise, **bitaraftır**, anonimdir, şahsiyetten sıyrılmıştır. Bu yeni sınıf her yerde, çeşitli renklerde, güven verici ve bitaraf olarak kendini göstermektedir; hemen her yerde birbirlerine benzerler, sanki aynı terziden giyinirler.

Bununla berâber bu zâhiri bitaraflık son derece aldatıcıdır. Bu Yeni Sınıf politikadan katıyen kopmamıştır. Bu Yeni Sınıf, sosyal devletçiliğin modern ifâdesi hâline gelmiştir; bu Yeni Sınıf, menşesindeki ideolojik kabuktan sıyrılmış, **teknisyen bir sosyalizmi** temsil eder. Sosyal devletçilik ile bu Yeni Sınıf, birbirleri ile hallihamur olmuşlardır. Bunu Batı Avrupa'nın ve Kuzey Amerika'nın sol partilerinin profesyonel kompozisyonunda görmek mümkündür. Bu partilerde **işçi** kaynağından gelenlerin yerlerine **memurlar**, **egitimciler**, geçmişlerdir. Almanya'da, İngiltere'de, İsveç'te eğitimciler ve entellektüeller sol partileri ele geçirmişlerdir. Bu değişiklik ile berâber, daha teknik, daha reformist, ve çok daha Devletçi bir konuşma, bir gerekçe gelmiştir. Geleneksel Sol'u zapteden bu **Yeni Sınıf**, **işçilerin değer ölçülerinin yerine bürokrasinin değer ölçülerini** getirmişlerdir.

Bürokratik hayâtın dekorunu ve özelliğini, paradan nefret, rekâbeti kabul etmemek, tanımamak ve ekonomik güvence un-

surları teşkil etmektedir. Bu Yeni Sınıf, bize eski Sol'un Sosyalizmini, aldatıcı bir etiket altında üstün bir cemiyet modeli olarak takdim etmektedir.

Yeni Bir Sınıflar Mücadelesi:

Zöller'e göre, zamânımızda yeni bir sınıf mücadelesi yaşıyoruz; ama bu mücadele, Marx'ın bahsettiği mücadele değildir. Bir tarafta, rekâbet kânunlarına tâbi, ve dâimâ inisiyatifini, muhayyilesini kullanmak mecbûriyetinde olan, değişikliğe uyabilen, istikbâlınden emin olmayan ve geçimini özel ekonomiden sağlayanlar var. Bunlar, üretici ve mucitlerdir. Bunları, cemiyetteki yerleri ve tabiatları Liberal felsefeye götürüyor. Karşılarında, bilhassa lâf üreten, bir Yeni Sınıf var; bu Yeni Sınıf'ın meslekleri daha ziyâde lâf üretimi alanında. Bu sınıf mensupları; başkalarının üretimi sayesinde geçiniyorlar. Gereklileri de: **Umûmî menfaat!** Bu Yeni Sınıf eğitim ve **enformasyonu** elinde tuttuğundan, kendilerini temsil eden (lâf Bakanı) ne kadar iyi lâf üretebilirse o kadar haklı çıkıyor. Bu Yeni Sınıf, taraftarlarına iş sağlıyor, güvence sağlıyor. Bir şey üretmiyor.

Elbette, bütün üreticiler Liberal değil, Yeni Sınıf'ın mensuplarının hepsi de devletçi değil. Ama, Liberalizm'in siklet merkezi üreticilerden yana, ve bilhassa bunlardan en müteşebbis olanlardan yana: Yâni, patronlar, san'atkârlar ve serbest meslek erbâbı Liberal. Üretici olmayanların da çoğunlukla devletçi oldukları doğru. Bunlar da şunlar: Eğitim personeli, memurlar, entellektüeller, kamu teşekkülleri mensupları. Politikacılar da kaynakları ve ilişkileri dolayısıyla, hemen tamamen, Yeni Sınıf'a mensup. Bunlardan yalnızca yaşlı olanlar veyâ siyâsî intihara karar verenler Liberal olabilir.

Bu yeni sınıflar mücadelesinde nasıl oluyor da, bu Yeni Sınıf kendi mensuplarından fazla bir kitleyi de kendine çekebiliyor? Yâni nasıl oluyor da, bu Yeni Sınıf Liberal teşebbüslere karşı gelebiliyor?

Devlet (Kadroları) Nasıl Direniyor?

Zöller'e göre, modern demokrasi bir çeşit, seçim sahtekârlığı hâline geldi. XIX. asırda milletvekilleri seçmenlerin rey-

rini satın alıyorlardı. O zamanlar bu hareket **normal** sayılıyordu. Ama hiç olmazsa, para seçileceklerin cebinden çıkıyordu. Bugün sistem çok gelişti; milletvekilleri yine reyleri satın alıyorlar; ama bu sefer halkın parası ile. Seçileceklerin vaadettikleri şeyler, halktan alınan vergilerle finanse ediliyor. Bundan istifade edenler ediyorlar, ama kaynak nereden, onu düşünmüyorlar.

Friedman'a göre, devlet ne zaman bir müesseseyi, bir bölgeyi sübvansiyone etse, diğer müesseselerden, bölgelerden bir miktar gelişme vâsıtası çekiyor demektir. Yâni sübvansiyonu bir ölçüde onlara ödetiyor. Ama, kendilerinden fedakârlık yapılanlar pek işin farkında değil, menfaat görenler de pek memnunarlar; çünkü menfaat direkt olarak görünüyor. Bu öyle bir oyun ki, genel çerçevede kazanılan bir şey olmamasına rağmen herkes, kendinin kazandığını sanıyor.

Devletçilik taraftarları : «**Kendi menfaatleri tehlikeye girmeye kadar herkes Liberal; ama iğne kendilerine batınca herkes devlete dönüyor**» diyerek devletçiliğin üstünlüğünü isbâta kalkıyorlar.

Friedman bunlara şöyle cevap veriyor : Doğrudur; görünüşe göre son derece mantıklıdır. Devletçiliğin üstünlüğü şuradadır. Devletçilik faturayı kimin ödediğini, paranın kimden çıktığını gizliyor; ama menfaatlerden faydalananlar menfaatin geldiği yeri iyi biliyorlar; menfaatler şahsileşiyor. Aslında, ortada dönen para, bir vergi mükellefinin cebinden çıkıyor, bir başka cebe giriyor.

Yeni Sınıf'ın direnmesi şuna dayanıyor : Bürokratik sistemde herkes komşusundan daha fazla menfaatlendiğini sanıyor.

Yeni Sınıf'ın, yâni **Bürokratik Devletçilik'in**, direnmesini güçlendiren bir faktör daha var, çok yaygın bir duyguya hitap ediyor. Riske girmemek, bir kazâya uğramamak arzusu. Yeni Sınıf garanti vaad ediyor ve her şahsi mesele için bir idâri **çözüm** teklif ediyor.

BİR SERGİ

Değerli okuyucularımız,

Vakfımız, T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü ile iş birliği yaparak 25 Mayıs - 8 Haziran tarihleri arasında bir sergi açtı. «*Vakfiyeleri Onaylayan Kadı Mühürleri Sergisi*»ni...

Kubbealtı'nın, Köprülü Medresesi'ndeki salonlarında İstanbullu san'atseverlere arz edilen serginin açılışında birbirinden değerli dâvetlilerin teşkil ettikleri seçkin bir topluluk hazır bulundu. Sergiyi Devlet Bakanımız Muhterem Kâzım Oksay Beyefendi açtı.

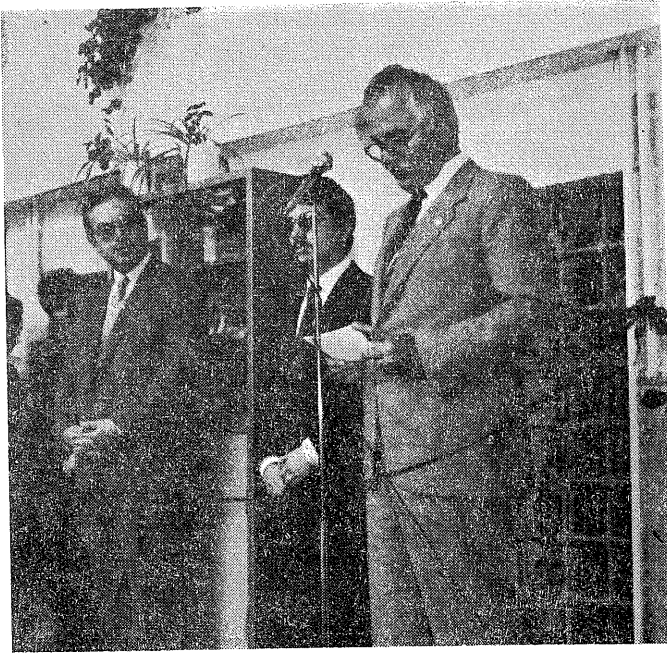
Vakfiyeler değil, *mühürler* değil, *bütünü ile her türlü Kadı mührü* de değil; «*Vakfiyeleri Onaylayan Kadı Mühürleri*» gibi fevkalâde ihtisas isteyen küçük bir serginin böylesine ilgi uyandırması dikkat çekiciydi! Orijinal medeniyetimize karşı duyulan muhabbeti ortaya koydu.

Yan sayfelerde bu serginin açılışını yapan Devlet Bakanımızın *açış konuşmasıyla* berâber sergiden alınmış fotoğrafları göreceksiniz.

Sergi dolayısıyla kaleme alınan bir ciddî makale de sergiden bize kalan yâdigâr olacak..

Saygılar, sevgiler...

KUBBEALTI

«VAKFİYELERİ ONAYLAYAN KADI MÜHÜRLERİ SERGİSİ»NİN AÇIŞ KONUŞMASI:

Kâzım OKSAY
Devlet Bakanı

Muhterem misâfirler,

TRT ve basınımızın değerli mensupları,

Vakıflar Genel Müdürlüğü ve **Kubbealtı Vakfı**'nın işbirliği ile gerçekleştirilip san'atsever İstanbulluların hizmetine sunulan bu Sergi'nin açılışını şereflendiren siz değerli misâfirlerimizi şahsım ve Vakıflar câmiası adına saygı ile selâmlıyarak sözlerime başlamak istiyorum.

Hayırsever atalarımızın vicdanlarından birer iyilik, güzellik ve şefkat âbidesi hâlinde doğup gelişen vakıflar, günümüze kadar yüce milletimize birçok sâhada verimli ve olumlu hizmetler sunagelmışlerdir.

Toplumda sevgi, saygı, yardım ve dayanışma hislerini telkin eden bu târihi müessesenin başarıyla yürüttüğü hizmetlerden biri de kültürel faaliyetlerdir. Az sonra birlikte izleyeceği-

miz bu sergi vakıfların gerçekleştirdiği kültür ve san'at faaliyetlerinden sâdece mütevâzi bir örnektir.

Her milletin, târih akışı içinde meydana getirip, geliştirdiği, çeşitli san'at dallarının olduğu bilinen bir gerçektir. İnsan zekâsının ortaya koyduğu güzel san'atların büyük bir kısmını uygulama alanına koyan yüce Türk milleti, birçok alanda olduğu gibi, bu alanda da hârikalar meydana getirmiştir. Bir san'at dalında binlerce becerikli san'atkâr yetiştirmenin yanında, birçok san'atı büyük bir mahâretle icrâ edip, san'at dünyasını yönlendirecek nitelikte nice **Hezar-Fenler** de yetiştirmiştir.

Gittikleri her yere medeniyetlerinin nimetlerini de götüren Türkler, bir taraftan kendi buluşları olan müteaddid Türk - İslâm san'atını başarıyla yaymışlar, diğer taraftan da başkalarının başlattığı bâzı san'at dallarını benimseyip bünyelerine adapte ederek ileri seviyeye ulaştırmışlardır. Büyük bir dehâ, beceri ve zevk-i selim ile yapıp, medeniyet âlemine kazandırdıkları ölümsüz san'at eserleri bu gerçeği dile getirmektedir.

Sayılmayacak kadar çok ve çeşitli olup uzun yıllar devam eden Türk - İslâm san'atlarından biri de şüphesiz «**Mühür Kazıma**» san'atıdır. Muhtelif mâdenlerle, taşlara büyük bir ustalıklı kazılan çeşitli mühürlerden olan **Kadı Mühürleri**, vakıf hukûku bakımından büyük önem arz etmektedir. Zirâ, vakıfların kuruluş senedi ve vakıf varlığının tapusu niteliğinde olan **Vakfiyelerin**, imzâ yerine kullanılan bu **mühürlerle onaylanmış olması**, ilgili yasalara uygunlukları ile doğruluklarının vurgulanması demektir.

Sayın misâfirler,

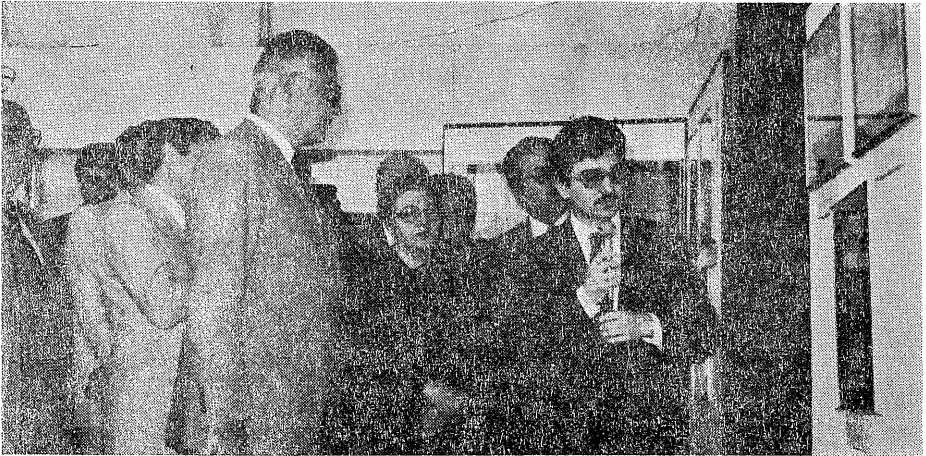
Geçmişî günümüze getiren belgeler arasında seçkin bir yeri olup, insânî duygu ve düşüncelerin en güzel örneklerini ihtivâ eden vakfiye ve benzeri vakıf belgeleri insanlara yardım, sosyal dlayanışmayı teşvik, toplumun dertlerine çâre araştırmak, insanları sevmek ve insanlığı yüceltmek gibi ulvî düşünce ve duyguların yer aldığı fevkalâde değerli vesikalar dır. Hukûkî, târihî, coğrafi, içtimâî, iktisâdî, ilmi ve ebedî yönlerden büyük önem arz eden bu belgeler; **hat**, **tezhib**, **ebrû**, **kat'î**, **cilt** ve **mühür** gibi güzel san'atlar açısından da oldukça büyük önemi hâizdirler. Böylesine değeri hâiz bir hazineyi elinde bulunduran **Vakıflar Genel Müdürlüğü**, bu belgeler üzerinde yü-

rütmekte olduğu günlük rutin çalışmaların yanında çeviri, tasnif, envanter ve değerlendirme çalışmalarını hızla yürütmektedir.

Müslüman - Türk'ün insancılığı ile dayanışma ve yardımlaşma yolunda düşünüp ortaya koyduğu tutum ve davranışlara ışık tutan vakfiyelerin bâzen baş kısmında, bâzen de son kısmında yer alan kadı, hâkim ve benzeri yargı yetkilileriyle vakıf görevlilerinin mühürlerinden oluşan bu serginin ilki V. Vakıf Haftası münâsebetiyle 7 - 30 Aralık 1987 târihleri arasında Ankara'da, ikincisi 20 - 30 Ocak 1988 târihleri arasında Bursa'da gerçekleştirilmiştir. Üçüncüsü de bugün burada gerçekleştirilmektedir.

Ziyâretçilerimizin ilgiyle izleyeceği bu sergide yer alan eserleri san'atsever İstanbullular'ın tetkikine sunmanın haz ve heyecânını duymaktayız.

Vakıf kültür faaliyetlerinden biri olan bu serginin açılışına katılarak bizleri onurlandıran siz değerli misâfirlerimiz ve ziyaretçilerimizle, serginin hazırlanmasında emeği geçen vakıf görevlilerine teşekkür eder, bu tür başarılı hizmetlerinin devâmını dilerim.

Sergiyi gezen dâvetliler.

KADI MÜHÜRLERİ
VEYÂ
ADÂLETİN MEVKÎİNİ TÂYİN ETMEK

Sait BAŞER

Kenan Rifâî Hz. : «Adâlet, bir şeyi mevkiine koymaktır» buyuruyor.

Yukarıdaki cümlede ifâdesini bulan prensibin belirttiği «mevki»in tâyini nasıl yapılır? «Bir şeyin mevkiî» neye göre tesbit edilir? Mevkiin mevkiî hangi kıstaslara dayanılarak ortaya konulur? Bu kıstaslar nereden doğar veyâ kim koyar?

Yâni adâletin dayandığı fikrî ve felsefî temeller nelerdir?

Belli ki içimize doğuveren bunca soru, farkına varmadan bizi «Hukuk Felsefesi» denen derin tahlillere, eşyânın hakikatine uzanan dizi dizi sorulara doğru sürüklemek istidâdındadır. Anlıyabildiğimiz kadarıyla kendiliğinden, peşpeşe doğan bu sorular alışageldiğimiz basmakalıp hükümleri şîrâzesinden çıkaracak, bizi çileli tefekkür çırpınmalarına, eşyâ ve mücerretleri yeniden ve sıfır noktasından ele almak mecbûriyetine kadar çekip götürecektir.

Fakat biz böyle bir gönül çilesine, şekilleri ve mânâları yeniden inşâ derdine düşsek de, beşeriyet bizim bir sonuca varmamızı; hayat, durup vereceğimiz karar ve hükümleri bekler mi sanırız?

Hayır!

Söz konusu edilen kendisinin hayat düzeni dahî olsa, insanogl u dâimâ çok aceleci, basitçi ve sabırsızdır. Bu tür

SERGİLENE
MÜHÜRLERİN
TERCÜMELERİNDEN
ÖRNEKLER

1. "Candan sudûr eden
Mevlâ'nın muhabbeti
Abdülkadir'in gönlünün
nakşının mührü olsun."

2. "Resûlullah'ın sevgisi
bir mühür gibi
kalbe yerleşinceye
kadar zikretmeli.
Tevekkülümüz Allah'adır.
Allah bize yeter
ve o ne güzel vekildir."

3. "Allah'ın.
âhiret gününde defterimi
peygamberlerin sonuncusunun
mührü ile mühürle.
fakir Necâti oğlu Mehmed."

4. "Allah'ım.
Sen bana öyle bir
kapı aç ki.
Sen'den başkasına
minnet etmeyeyim."

5. "Ey musibetle
uğrayan kimsel!
Dinâta et. üz. fâne.
Rahmân olan Allah'ın
güzel lütufları vardır.
Amr oğlu Abdürrahim."

6. "Allah'ım Kerim olan
Resûl'ün hürmetine
Abdürrahim'e lütfet
ve ondan râzî ol"

7. "Her türlü halde.
yüce olan Allah'a
hamdedirim."

8. "Ey Rahim olan Rabb'üm
Hz. "İbrahim gibi
benim de halîm ol."

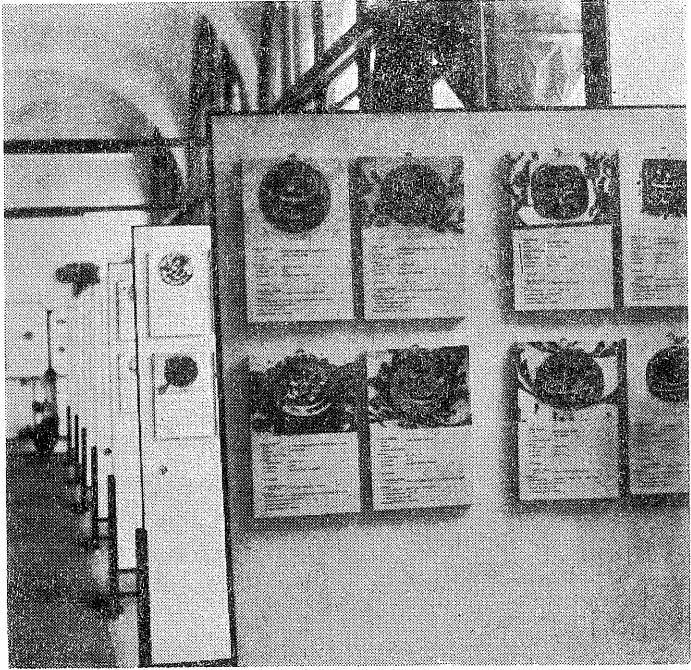
9. "Sana öğüt verici olarak
ölüm yeter ey Omer!"

10. "Bâri olan Allah'ın
nimetlerine hamdeden.
Hâmid."

Mühür
tercümeleri.

esâsa yönelişler büyük çoğunluğu hiç bir vakit bütünüyle ilgilendirmemiştir. İnsanların ekseriyeti hemen dâimâ tâbi olacağı hazır bir nizam ister. Onları, târih boyunca anladıkları üç-beş unsurun âhenginden doğacak sâde bir refah ve sükûnet tatmin edegelmiştir. Onlara göre yukarıdaki sorular cins sorular, hattâ tehlikeli yönelişlerdir. «Dünyâyı biz mi kurtaracağız?» diye düşünürler.

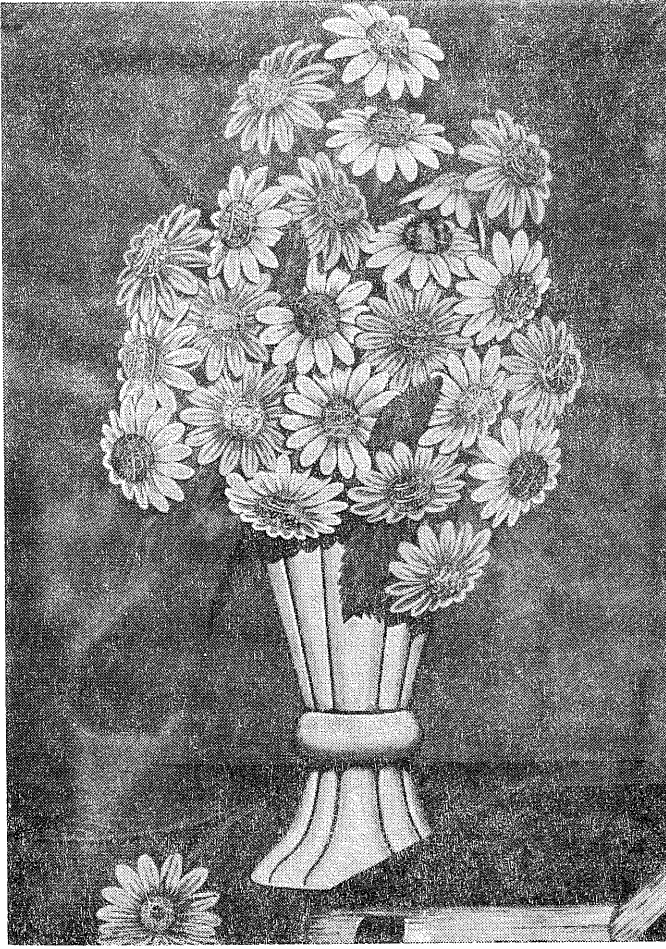
Fakat hayat nizâmının aksamaması için, bu nizamda geçerli hükümlerden bozulanların bir noktadan başlanarak sıcağı sıcağına, realitelere uydurulması da ayrı bir mecbûriyettir. Geç-

Sergiden
bir görünüş.

mişte, hayâtın tefessüh etmeye başladığı noktalarda, beşeriye-
tin huzur ve refâhı nâmına hareket eden büyük gönüllü, bü-
yük kafalı insanlar bâzen canları bahasına bu ihtiyâcı karşı-
lamışlardır. Bizim **hayat düzeni** dediğimiz belki de bu tür kah-
ramanların ortaya koydukları sistemlerin bir yekûnudur. Bu
kütle fedâilerini târihte kâh bir **peygamber**, kâh bir **veli**, bir
san'atkâr, bir **feylesof**, bir **devlet reisi** veyâ bir **büyük kânun**
koyucu... olarak görürüz. Zamânımızda, doğuş şartları kaybolup
sâdece prensipleri kalan bâzı hükümlerin bize basmakalıp gö-
rönmeleri, eskilerin eserlerini küçültmez. Âdetâ sırra geçerek
yakaladıkları ve kütlelerin şuuraltı taleplerine cevap teşkil eden
prensiplerini, birbirlerine «Bir dağdan ötekine seslenen ço-
banlar gibi» devrede ede yenileyen, tâzeleyen, geliştiren bu
ulular kervanı vazifelerini yapmış sayılmalıdır.

Ancak 20. asırdan 21. asra doğru ilerlediğimiz şu modern
çağda eski büyük düzen koyucuların gerekçeleri gibi **imkân**
ve şartları da bâzen bütünüyle mâhiyet değişikliğine uğramış-
tır. Mevcut düzenleri **basamaklıp** bulmamız, eskilere saygısız-

Mühürler
papatya
özlerine
yerleştirilerek
yapılmış bir
kompozisyon.

lık değil, bir hakikatin ifâdesidir. Ama maalesef bugün bizim verdiğimiz mukâbil cevaplar da tatmin edici değildir. Hele demokrasi oyununda kitleler ve yüzlerce kişilik parlamentoların, eskilerin indikleri temelleri yakalamaları ne kadar müşküldür. Bugün, ancak iyice ortalama ve iyice avâmî hükümlerin teşkil ettikleri sistemlere «Hukuk» demektediriz.

Parlamentolar hikmet kaygısıyla kânun koymazlar. Koydukları hükümleri eşyanın hakikatiyle bağdaştıracak bir heyet kurmanın imkânsızlığı lobiler, baskı grupları, çok uluslu şirketler... v.s.'nin demokrasilere yaptıkları menfî tesirler se-

bebiyle ortadadır. İnsanı basit kâideler içinde yaşatmak, bâzen sûiistimal yollarını kânunlaştırmak hukuk ve adâlet sayılmaktadır.

Hakikati muhâfaza kaygısına sâhip, beşeriyetin devam, bekâ ve saadet isteyen şuuraltı taleplerine cevap verecek hakimî hangi bahâyı ödeyerek hayâtımıza çekmeliyiz?

Hangi sistemde yaşarsa yaşasın, her canlı gibi insanoğlu da şuuraltında devam etmek hayâtiyetini sürdürmek içgüdü-sünü taşır. Eğer kendi ihtiyaçlarının tamâmını karşılayacak bir sistem bulamazsa, hayâtiyetini asgarî şartlarda da olsa devam ettirebileceği bir başka sisteme geçmekte tereddüd etmez. Bu hâle kendimizden başlayarak tarihten pek çok misal getirilebilir.

Her beşerî düzen, yenilenemediği takdirde, zaman içerisinde devrini tamamlayıp çözülmeye mahkûmdur. Esastan dağılan, bozulan bir düzeni de istediğiniz kadar zorlayın, yeniden hayâta çeviremezsiniz. Zirâ onun dayandığı şartlar, içinden doğduğu fikrî - içtimâî ve kültürel zeminler artık târihin malı olmuş, sahneden çekilmiştir.

Kendi kültür zeminlerinden kopmuş; fakat eski sistemleri yerine yapılarına uygun yeni düzenlemeler yapamadıklarından Macarlar, Peçenekler, Uzlar, Bulgarlar artık ya başka milletler olmuş veyâ silinip gitmişlerdir.

*
**

Müslüman - Türk cemiyeti târihinin bilhassa Osmanlı merhâlesinde kendi medeniyet üslûbunu geliştirmiş, hayat nizâmını kurmuştu. Bu sistemde adâlet fikri fevkalâde önem taşırdı. «Mevkîin mevkîi» ve bu yeri tâyin eden kıstaslar, değişmez sâbit bir noktaya, Tevhid nizâmındaki merkezi kudret olan **AL-LAH** inancına göre teşekkül etmişti. Her an bir oluştaki **tabii nizâm** ile Tevhid anlayışı paralellik taşıyordu. Bu yapıyla hemâhenk kurulmuş olan cemiyet de her an tâzeleniyor, yeni oluşlar karşısında karakterini koruyarak kan kaybetmeden yaşamaya devam edebiliyordu.

Türk - İslâm cemiyetindeki adâlet anlayışı, kendisine mahsus bir mâhiyet taşımaktaydı. **Cihan nizâmı** ve **Hak kudreti** karşısında nefsten geçmiş, aczini idraktan gafflete düşmeyen

icrâcılar elinde Külli İrâde ile temâsını kaybetmiyen bir adâlet idi bu. Şekiller ve hâdiselerdeki değışme, mânâ ve telâkkilerdeki tekevvün bu irâde çerçevesinde olup bittiğinden, her şeyin nisbi ve izâfi olduğı dünyamızda kıyas şaşmaz bir noktaya göre yapılıyor ve düzen ona göre kuruluyordu. Dolayısıyla eşyâ ve mânânın yerini tâyin güç değildi.

Fakat bu düzenin de kritik bir noktası vardır. İcrâcılar, behemehal ya bizzat adı geçen merkezle temas hâlinde olmalı veyâ temâsı olan bir hakim karşısında hatâlarını tashih imkânına sâhip olmalıydılar. Aksi halde derhal donmalar, kalıplaşmalar başlar; ilâhî ve her dem tâze düzen, beşerî ve statik bir mâhiyet kazanıverirdi. Müslüman her an teyakkuז hâlinde bulunmalıydı.

*
**

...Evet! Madalyonun öteki yüzünden bakılınca, işini bütünüyle Allah'a bağılayan kadı efendi vereceğı hükümde nefsâniyet ve iltimas çukuruna düşecek olursa öyle bir lânete uğradı ki, halkımız böyle hallerde kadıların mezarlarında dahi inleyip durduklarına inanırdı. «Kadı mezarı gibi inlemek» deyimi, en ağır lânetlere uğramış, müzmin çileler elinde bitmez inle-yişlere düşüp kıvranan kimselerin hâlini ifâde etmekte kullanılırdı.

Yâni adâleti de kendi mevkîine koymak icab ederdi.

Aksi halde ya Yıldırım Bâyezid gazâbına uğrar, cümle kadılar toplanıp yakılmaya kalkılır; veyâ târihimizdeki meş'um Kadızâdeler devrinde olduğı gibi bütün bir cemiyet zulüm ateşinde kavrulurdu.

Hulâsa, adâlet kendi mevkîini bulamazsa, bütün bir cemiyetin yok olup gitme tehlikesi vardır.

*
**

Kubbealtı'nın geçen Mayıs'ın 25'i ile Haziran'ın 8'i arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü ile müştereken açtığı «Vakfiyeleri Onaylayan Kadı Mühürleri Sergisi»nde bu felsefenin en veciz ifâdelerini bizzat kadı mühürlerinde gördük. Vakfın Köprülü Mehmed Paşa Medresesi'ndeki salonlarında açılan bu

ihhtisas sergisi, Devlet Bakanımız Sayın Kâzım OKSAY Beyefendi tarafından açıldı.

İşte bu sergideki mühürlerden bazı örnekler:

«Allahım Sen bana öyle bir kapı aç ki Sen'den başkasına minnet etmiyeyim.»

«Ey musibete uğramış kimse, dikkat et, üzülme. Rahman olan Allah'ın gizli lûtufları vardır.»

«Hz. Muhammed'in eşiğinin tozu ve hânedânının kölesi Seyyid Mehmed.»

«Yalnız Allah bana yeter ve kâfidir, bunun için de bütün işimi Allah'a bağladım. Fakir, Zekerîyâ oğlu Mûsâ.»

HAT SAN'ATIMIZ

W. Van WİGGEN*

Muhiddin SERİN, Hat San'atımız, Târihçesi, Malzeme ve Âletler, Meşkler, İstanbul (Kubbealtı Neşriyatı) 1982, 134 sahife ve 56 sahife meşk. Neşriyat Nu: 9.

Yazar, İstanbul, Yüksek İslâm Enstitüsü, Hüsn-ü Hat Öğretim Üyesi'dir. Bu eser, daha ziyâde, İslâmî metinlerin yazılmasında kullanılan, hat san'atı sâhasında pratik ve teorik çalışmalar yapanlar için, **temel kitap** niteliğini taşımaktadır.

Eserin **Birinci Bölüm**'ü, İslâmî yazıların târihçesine, hat neveleri ve uygulamalarıyla berâber iki hattatın tanıtılmasına ayrılmıştır. Bahis konusu olan bu hattatlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemiyle, Cumhuriyet döneminin başlangıcında yaşamışlardır.

İkinci Bölüm, ananevi, yazı âletleri, malzemeleri ve hat san'atında, hüner kazanmak isteyenler için zarûri usûlleri anlatmaktadır. Bu bölümde, hat san'atı ile ilgili, Osmanlı ve Cumhuriyet devrinde yazılan mühim eserleri ihtivâ eden bir referans listesi de bulunmaktadır. Ayrıca bu eserleri şerh edici, bibliyografik bilgiler de yer almaktadır. **Üçüncü Bölüm**'de en meşhur dört hat nevinde (sülüs-nesih Şevki Efendi, tâlik - Hulûsi Efendi, divânî - İzzet Efendi, Rika - İzzet Efendi)

* W. Van Wiggen, «Hat San'atımız, Târihçesi, Malzeme ve Âletler, Meşkler», *Manuscripts of The Middle East, A Journal Devoted The Study of Handwritten Materials of The Middle East*. (Ed. J.J. Witkam, Volume I, Teclugt Press, Leiden, 1986, s. 120-121 W. Van Wiggen, «Book Reiews - Hat San'atımız»dan tercüme edilmiştir).

meşklerden ibârettir. Meşkler son derece açık bir şekilde gösterilmektedir. Bundan başka, yazı âlet ve malzemelerinin fotoğrafları, insanda sâhip olma arzûsu uyandırmaktadır, ayrıca, bakana kâfi derecede fikir verecek kadar güzel aksettirilmiştir. Kitap ayrıca, bir mârîfet ve san'at kıymetine hâiz yazı nûmûnelerine de sâhiptir. Eski zamanlardan kalan, günümüzde de hâlâ hayranlık uyandırabilen bu el yazma eserler, dayanıklı yazı malzemelerinin kullanılması sâyesinde yaşayabilmişlerdir. Mâmâfih bu eserin neşrinde kullanılan malzemeler bu kitaba lâyık değildir. Kitap, kötü kâğıda basılmış ve oldukça zayıf olarak ciltlenmiştir, şans eseri olarak dikilmişse de, hep birlikte yapıştırılmamıştır. Bu tarz kitap üretimi esef verici ise de, şüphesiz bu durum sâdece Türkiye'de görülmemektedir.

Bu kitabın ana hedefi, yazarın 9. sahifede ifâde ettiği gibi : **Her gün çoğalan hat meraklılarına yol göstermek, geçmiş kültür hazinelerini ortaya çıkarmak ve özellikle dinî eğitim yapan kuruluşların talebe ve hocalarına faydalı olmaktır.** Çünkü, hat daha ziyâde dinî metinlerin yazılmasında kullanılmıştır. Bununla birlikte, Osmanlı arşivlerinde araştırma yapanlar için de gereklidir. Ayrıca bizâtihi kendisi bir san'at eseri niteliğindedir. Yılların ihmâli, Türk millî karakterinden uzak Batı taklitçiliği, tezyini san'atların, bilhassa hat san'atının tedrici olarak, mâziye gömülmesine sebep olmuştur.

Ünvanının da ifâde ettiği gibi, yazar, Türk kültür mirásının özel bir dalı olarak, hat ile meşgul olmaktadır. Hat san'atının Arap kaynaklı olduğu (sahife 12) özetle belirtilmekle berâber, yazarın görüşüne göre, on asırı aşan bir zaman (M.S. XI. asırdan itibaren, sahife 47) Türkler, dinî ve edebî eserlerini bu yazı ile yazmışlar ve diğer Müslüman milletlerden çok daha üstün bir seviyeye ulaştırarak, **güzel san'at dalı** hâline gelmesinde önemli rol oynamışlardır. Yazar, kitabında baştan başa **Türk hat san'atı** terimini kullanır, bâzen de Arap ve Farsî yerine **İslâmî** kelimesi geçmektedir. **A.U. POPE : A Survey of Persian Art** kitabından bir nakilde, yazar kültürlü Fârisiye, kültürlü müslüman olarak kabullenmektedir. Yazarın, konuyu bu tarz değerlendirişinden de açıkça görüldüğü gibi, bu eser, Türkler'in, İslâm kültürünün ve özellikle hat san'atının gerçek muhâfızı ve tekâmül ettiricisi olduğu fikrini savunmaktadır. İslâm kültürü kıymet hükümlerinin Batı kültürünün daha üstünde

olduğu tezi, eser boyunca işlenmiştir (bilhassa sahife 19). «Avrupa'nın bugün modern resim anlayışıyla erişmek istediği seviyeye, Müslümanlar hat san'atıyla, asırlar önce ulaşmışlardır.» İslâmî ilim ve san'atların Batı'daki örneklerinden daha önce ve daha iyi olarak tekâmül ettiği görüşü, sömürgeler sonrası İslâm dünyasında ileri sürülmektedir; ne yeni, ne de Türkler'in fikridir.

Hat San'atımız, İslâmî yazı hakkında yazılmış, bir ders kitabından çok daha üstün bir eserdir. O, aynı zamanda, Müslüman Türk'ün, muhteşem geçmişini hatırlamak ve onu tekrar gözden geçirip, değerlendirmek için bir mesaj taşımaktadır. Bu kitap, muhtelif İslâm ülkelerinde son bir kaç yıldır ortaya çıkan İslâmî/kültürel değerleri arayışın, öz hükümlere güvenileyeniden doğuşu arayışın bir mahsûlüdür. Her ne kadar, bu kitap, Türk öğrencilerin kendi kültür miraslarını yeniden keşiflerinde bir rehber ve ilham vesilesi olma maksadını taşıyorsa da, aslında, Batılı okuyuculara da, İslâm san'atlarının bu önemli dalında faydalı bilgiler vermektedir.

KUBBEALTI NEŞRİYATI

Kubbealtı Akademi Mecmûası Ciltleri	8000
(İlk üç cild hâricinde 15. cilde kadar mevcuddur)	
Nihad Sâmî BANARLI Külliyyâtı :	
1 — TÜRKÇENİN SIRLARI	5000
2 — ŞİİR VE EDEBİYAT SOHBETLERİ I	5000
3 — ŞİİR VE EDEBİYAT SOHBETLERİ II	5000
4 — TÂRİH VE TASAVVUF SOHBETLERİ	5000
5 — BİR DAĞDAN BİR DAĞA Nihad Sâmî Banarlı'nın kaleminden Yahyâ KEMAL ...	5000
6 — KÜLTÜR KÖPRÜSÜ Süleyman Çelebi'den Mehmed Âkif'e	6000
7 — KİTAPLAR VE PORTRELER Mehmed Âkif'den Günümüze	6000
8 — DEVLET VE DEVLET TERBİYESİ	5000
9 — İMAN VE YAŞAMA ÜSLÛBU	6000
10 — İSTANBUL'A DÂİR	2500
Sâmiha AYVERDİ	
HÂTİRALARLA BAŞBAŞA	4000
Fevziye Abdullah TANSEL	
İYİ VE DOĞRU YAZMA USULLERİ I - II Kompozisyon - Tashih ve Mürâcaat El Kitabı	9500
İYİ VE DOĞRU YAZMA USULLERİ III	9500
Edebiyat - Kompozisyon - İlmî Araştırma ve Metodları Prof. Dr. Sabahaddin ZÂİM	
ORTA-DOĞU ÜLKELERİ ARASINDA İKTİSÂDÎ İŞBİRLİĞİ İMKÂNLARI (Mevcudu kalmadı) Prof. Dr. Ayhan SONGAR	
ÇEŞİTLEME	7500
Muhiddin SERİN	
HAT SAN'ATIMIZ	7500
Prof. Dr. Ömer Fâruk AKÜN	
TÜRK DİLİ KARŞISINDA TÜRK MÜNEVVERİ	500

Ekrem Hakki AYVERDİ	
TÜRK MÎMARİSİ ve DÜNYÂ	500
Prof. Dr. Tahsin BANGUOĞLU	
DİL BAHİSLERİ	4000
Beşir AYVAZOĞLU	
GEÇMİŞİ YENİDEN KURMAK	2500
● YENİ ÇIKTI	
Taha AKYOL	
HÂRİCÎLİK VE ŞİA	
(İslâm'da Devrimciliğin Sosyolojik Kaynakları)	5000
Sâmiha AYVERDİ	
HANCI	4500
● ÇIKIYOR!	
Âgâh Oktay GÜNER	
DOST GÖZÜYLE	

TÜRK MÜSİKİSİ KLÂSİKLERİ

6 Cilt İLÂHÎLER - Neşre Hazırlayan: Yusuf ÖMÜRLÜ	
I. CİLT - Ali Rızâ ŞENGEL	
(Rast, Sâzkâr, Pencgâh vb. makamlarda 103 eser)	7500
II. CİLT - Ali Rızâ ŞENGEL	
(Sûznak, Nihâvend, Sabâ vb. makamlarda 120 eser)	7500
III. CİLT - Ali Rızâ ŞENGEL	
(Uşşak, Beyâtî, Nevâ vb. makamlarda 112 eser)	7500
IV. CİLT - Ali Rızâ ŞENGEL	
(İsfahan, Hüseyinî, Hicaz vb. makamlarda 89 eser)	7500
V. CİLT - Abdülkâdir TÖRE	
(Segâh, Segâh-Mâye, Müsteâr makamlarında 123 eser)	7500
VI. CİLT - Abdülkâdir TÖRE	
(Hüseyinî, Gülizâr, Muhayyer makamlarında 102 eser)	7500
Saz Eserleri I, II, III	3000 TL'dan
Klâsik eser notaları - beher fasikülü	1500 TL'dan

İsteme Adresi :

Yeniçeriler Cad. Nu. 43 Çarşıkapı - İST.

Tel : 522 95 17 - 511 86 51